

BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE ARASINDAKİ SOSYO-EKONOMİK İLİŞKİLER (1990-2011)

Ayhan GENÇLER*

Arif AKBAŞ**

ÖZET: Bu çalışmada, bağımsızlık sonrası Kazakistan'ın Sosyo Ekonomik yapısı ve Türkiye ile bu bağlamda gelişen ilişkileri incelenecektir. Türkiye ve Kazakistan arasındaki diplomatik ilişkiler, askeri ve güvenlik alanında işbirliği, eğitim alanında Türkiye'nin bölgedeki önemi, Kazakistan'da faaliyet gösteren Türk okulları, Türkiye'de okuyan Kazak öğrenciler, Türkiye Kazakistan bilimsel ve kültürel ilişkileri, iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin güncel meseleleri, Kazakistan'da faaliyet gösteren Türk Şirketleri ve bunların yatırımları, Türkiye'deki Kazak şirketlerinin faaliyetleri gibi konular analiz edilip açıklanmaya çalışılmıştır. Kazakistan bağımsızlığını kazandığı 90'lı yıllardan itibaren sosyal ve ekonomik değişim/dönüşüm geçirmiştir. Bu sürecin değerlendirilmesi açısından güncel bilgiler dikkate alınmıştır. Türkiye, ortak geçmiş, ortak etnik yapı ve ortak kültürel özellikleri ile Kazakistan için Avrasya'da işbirliğini geliştirebileceği stratejik ortaklardan birisi olma potansiyeline sahiptir. Türkiye, aynı zamanda Kazakistan için önemli bir pazar olabilir. Bu çalışmayla, çağdaş Kazakistan'ın uluslararası ekonomik, siyasi önemine atıfta bulunarak iki ülke arasındaki diplomatik, askeri, kültürel, ekonomik ve eğitim alanındaki ilişkiler analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan, Türkiye Kazakistan ilişkileri, Sosyal ve Ekonomik yapı, Bağımsızlık sonrası, Değişim.

SOCIO-ECONOMIC RELATIONS BETWEEN TURKEY AND KAZAKHSTAN AFTER THE INDEPENDENCE (1990-2011)

ABSTRACT: This study aims to examine the socio economic structure in Kazakhstan after independence and the improving relations with Turkey are examined within this context. Some of the topics which are analysed and trying to be explained in this study are: diplomatic relations; cooperation in military and security; importance of Turkey in education in the region; Turkish schools which are acting in Kazakhstan; Kazakh students studying in Turkey, scientific and cultural relations between Kazakhstan and Turkey; the actual questions about economic and commercial relations between the two countries; Turkish corporations acting in Kazakhstan and these corporation's investments; the activities of Kazakh corporations in Turkey. Kazakhstan has several economic and social transitions/transformations since the 90's, after gaining its independence. This period is evaluated in the light of the actual data. Turkey has the potentials of a strategic partner, which can build up cooperation for Kazakhstan in Eurasia with the help of its common background, common ethnic structure and common cultural features. At the same time Turkey can be an important market for Kazakhstan. With this study, diplomatic, military, cultural, economic and educational relations between two countries are tried to be analysed by referring modern Kazakhstan's international economic and political importance.

Key Words: Kazakhstan, The relationship between Turkey and Kazakhstan, Socio Economic Structure, After Independence, Transmission.

*Doç. Dr., Trakya Üniversitesi İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi.

**Sosyolog, Türkiye İstatistik Kurumu / EDİRNE.

BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE ARASINDAKİ
SOSYO-EKONOMİK İLİŞKİLER (1990-2011)

Kazak Cumhurbaşkanı bu yılın başında, Kazak-Türk ticaret hacminin 3 milyar dolara ulaştığını kaydetti ve bu rakamın yıl sonunda 5 milyar dolara ulaşacağı tahmininde bulundu. Ayrıca hükümetler ile her iki ülkenin iş çevrelerinin temsilcilerinin belirttiğine göre 2012 yılında her fırsatta bu rakamın 6 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir.⁶ Kazakistan Türkiye ekonomik ilişkileri bu hacme ulaşmasına rağmen bir ABD göz önüne alındığında hala ne yazık ki istenen düzeyde değildir.

İki ülke arasında diplomatik ilişki kurulmasından geçen 20 yıllık süre zarfında ticari-ekonomik ve sosyal alanda, askeri-teknik konularında dâhil olduğu bölgesel ve uluslararası güvenlik alanlarında sıkı bir işbirliği vardır. İlişkilerin pekişmesindeki diğer önemli etkenler olarak; eğitim ve kültürel alandaki temaslar gösterilebilir. Askeri ilişkilerde özellikle Türkiye'nin yapmış olduğu askeri hibeler ve anlaşmalar sayesinde bazı ilerlemeler sağlanabilmiştir. Bu kapsamda, Kazakistan'ın ordu ve polis teşkilatlarının modernizasyonunda Türkiye katkı sağlamaktadır. Yapılan anlaşmalar çerçevesinde Türkiye, Kazakistan'dan gelen öğrencilerin bir kısmını da askeri okullarda eğitmektedir. Birçok Kazak subayı bu okullardan mezun olarak göreve başlamıştır.⁷

Günümüzde Türkiye ile Kazakistan ilişkileri, çoğunlukla kültürel ağırlıklıdır. Bu işin kültürel düzeyde gelişmesi her ne kadar sevindirici olsa da gerçekte bizce ekonomik ilişkiler çok daha önemlidir.⁸ Devletin bürokratları daha ilk yıllardan itibaren hırslı politikalar geliştirmesine rağmen sonraki yıllarda ülkenin bu politikaları destekleyecek ekonomik gücü olmadığı anlaşılmıştır. Bu bölgede görev yapan personelin de yeterli donanıma sahip olduğu pek söylenemez. Bu yüzden devletin yapamadığı bu işi özel sektör üstlenmiştir. Bugün Orta Asya'daki varlığımız özel sektörün gayretleriyle oluşmuştur diyebiliriz.

Türkiye-Türk Cumhuriyetlerinin eğitim ve kültür alanındaki bu işbirliğinin öncülüğünü TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı), TÜRKSOY (Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi) ve Ahmet Yesevi Türk-Kazak Üniversitesi yapmış olup bunların dışında devlet ve özel teşebbüse ait pek çok girişimin de bulunduğunu belirtmekte fayda var. (Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın Okulları ve 28 Türk Lisesi vb.

⁶Nursultan Nazarbayev, (Нурсултан Назарбаев) www.akorda.kz (Erişim tarihi: 10.05.2011).

⁷Sadettin Gömeç, "Kırgız Muhafız Alayı Türkiye'de Staj Yapacak", *Yüce Ereğ*, 1/7, Ankara 1999, s. 31; Mahmud Koba, "Türk Dünyasından Kısa Kısa", *Yüce Ereğ*, 2/17, Ankara 2000, s. 30.

⁸Sadettin Gömeç, "Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 1/1 Fall, Ankara 2007, s. 197.

kuruluşlar.)⁹ Bu kuruluşlar Kazakistan ve Türkiye arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için birçok projeler hazırlamakta ve bunların uygulanmasına dönük çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Kazakistan, tarihi geçmiş, etnik yapı, dil, din ve kültürel özellikleri ile Türkiye için Avrasya'da işbirliğini geliştirebileceği stratejik ortaklardan birisi olma potansiyeline sahiptir. "Türk Birleşik Devletleri" için iki ülkenin yakınlaşması gerekir. "Sürekli gelişen sanayisi, artan tüketim harcamaları ve büyüyen ihracat potansiyeli ile Türkiye, aynı zamanda Kazakistan için önemli bir pazar olabilir. Karşılıklı ticarete beklenen pozitif gelişmeler şimdiye dek gerçekleşmemesine rağmen 1990'lardan itibaren Türkiye'den bu ülkeye büyük bir işgücü ve girişimci akımı gerçekleşmiştir. Aynı zamanda Türkiye kaynaklı eğitim kurumlarının diğer bölge ülkeleri ile karşılaştırıldığında oldukça etkin hale geldiği gözlemlenmiştir. Son iki gelişmenin Kazakistan'ın küresel sistemle bütünleşmesinde etkili olacağı belirtilebilir."¹⁰

Türkiye ve Kazakistan Diplomatik İlişkileri

İki ülke arasında ilk diplomatik anlaşma kültürel sahada yapılmıştır. 5 Aralık 1990 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ve Kazak SSB arasında Kültürel İşbirliği Sözleşmesi Almatı'da imzalanmıştır. Türkiye ve Kazakistan, bir yıl sonra, kültürel alanda yapılan bu anlaşmayı daha ileri götürerek, ekonomik ve siyasi ilişkileri de kapsayacak biçimde Dostluk ve İşbirliği anlaşmasına dönüştürmüştür. "Ankara'da 2 Eylül 1993 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanları arasında yapılan bir protokol ile de Türkiye'de yaşayan Kazakların Kazakistan'a göçlerinin esasları belirlenmiştir."¹¹

Kazakistan'daki Türk Büyükelçiliği Nisan 1992 yılında Almatı'da kurulmuş ve 2007 yılı içinde Kazakistan'ın yeni başkenti Astana'ya taşınmıştır. Türkiye'deki Kazakistan Büyükelçiliği ise ilk kez 1996 yılında açılmıştır. Ayrıca İstanbul'da da bir Başkonsolosluğu daha bulunmaktadır. Diploması, ortak tarih ve kültürel bağlar ile ikili ilişkilerin ve işbirliğinin hızla gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur. Diplomatik ilişkiler bu sürecin hukuki ve siyasal altyapısını oluşturmaktadır. 1992 yılından itibaren Kazakistan ile Türkiye arasında çok sayıda üst düzey ziyaret gerçekleştirilmiştir.

⁹Sadettin Gömeç, *a.g.m.*, s. 198.

¹⁰Mehmet Dikkaya, *Orta Asya ve Kafkasya Dönüşüm Süreci ve Uluslararası Ekonomi Politik*, Beta Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 248.

¹¹Kazakistan-Türkiye İlişkileri <http://www.abdulvahapkara.com/?p=119> 10.10.2009 (Erişim tarihi: 10.03.2011).

BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE ARASINDAKİ
SOSYO-EKONOMİK İLİŞKİLER (1990-2011)

5 Nisan 2007 tarihinde Kazakistan Dışışleri Bakanı Marat Tajin'in Türkiye'ye yaptığı ziyaret ile bazı yeni kararlar alınmıştır. Türkiye Kazakistan'ı bölgede stratejik bir ortağı olarak görmektedir. "Gelişen ikili ilişkilerin yanı sıra, Türkiye ve Kazakistan bölgesel ve uluslararası örgütlerde de etkin şekilde birbirlerini desteklemekte ve işbirliği yürütmektedir. Kazakistan Türkiye'nin girişimiyle 1992 yılında başlatılan 'Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi'nin etkin bir katılımcısı olmuştur. Türkiye, İran, Pakistan, Afganistan ve Orta Asya Cumhuriyetlerinin üyesi bulunduğu Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) içinde de yakın işbirliğini sürdürmektedir. Kazakistan Türkiye'nin 2009-2010 dönemi BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliği için adaylığını da desteklemiştir. Türkiye Kazakistan'ın Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) dönem başkanlığı adaylığını en başından itibaren güçlü şekilde desteklemiş, bu ülkenin 2010 dönem başkanlığına seçilmesinden büyük memnuniyet duymuştur. Türkiye Kazakistan'ın Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeliğini de desteklemektedir ve ikili müzakereleri tamamlayan ilk ülkelerden biri olmuştur. Her iki ülke Parlamentosu'nda da 'Parlamentolar arası Dostluk Grupları' bulunmaktadır. Ayrıca, Kazakistan Parlamentosu Meclis Dış İlişkiler, Güvenlik ve Savunma Komitesi Başkanı Serik Abdrahmanov, beraberinde milletvekillerinden oluşan heyetle birlikte 19-22 Mart 2006 tarihleri arasında Türkiye'ye ziyaret gerçekleştirmiştir."¹²

Kazakistan ile çeşitli alanlarda ilişkilerimizin ve işbirliğimizin esaslarını düzenleyen 100'ü aşkın anlaşma ve protokol imzalanmıştır. "Bu anlaşmalar, siyasi ilişkilerin yanı sıra, eğitim, kültür, ticaret ve ekonomik işbirliği, ulaştırma, iletişim gibi alanları kapsamaktadır."¹³ Yapılan bu anlaşmaların miktarı sonraki yıllarda 150'den fazla bir sayıya ulaşmıştır.¹⁴ Bu gün itibariyle Batmaz'ın ifade ettiği bu sayı, (2004 yılından sonraki resmi gazete kayıtları dâhil edildiğinde) protokoller de ilave edilirse 170 civarındadır.

Bu konuda Kazakistan özeline bakıldığında, öncelikle ikili ilişkilerin önünü açmaya yönelik birtakım anlaşmalarla, ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerin hukuki zemininin hazırlandığı görülmektedir. Hukuksal zeminin oluşması için "Ortak tarih bilinci, ortak kan bağı, din bağı ve kültürel bağların sağladığı temel üzerine imzalanan çeşitli ekonomik anlaşmalarla, iki

¹²<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kazakistan-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa> 19.10.2009 (Erişim tarihi: 10.03.2011).

¹³Neslihan Adanalı, "Kazakistan Cumhuriyeti Temel Ekonomik Göstergeleri ve Türkiye Kazakistan Dış Ticareti", *İzmir Ticaret Odası Bilgilendirme Bülteni*, İzmir 2006, s. 8.

¹⁴Nihat Batmaz, "Türkiye-Kazakistan Arasındaki Ticari-Ekonomik İlişkiler, Türk Müteşebbislerinin Bu Ülkede Yaptıkları Yatırımların Boyutu ve Karşılaştıkları Sorunlar", *Bilgi*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Bahar, Sayı 29, Ankara 2004, s. 85.

ülke arasındaki ilişkiler daha sağlam bir zemine oturtulmuştur.”¹⁵ Uluslararası arenada işbirliği konusunda ise iki ülkenin birçok platformda bölgesel ve uluslararası nitelik taşıyan sorunlarda tutumlarının benzerliği örnek gösterilebilir. Kazakistan ve Türkiye birçok meseleyi aynı açıdan algılamaktadır. “Kazakistan, Türkiye’nin göstermekte olduğu daimi desteği memnuniyetle karşılamaktadır. Türk diplomatların CİCA (Asya’da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı) sürecinde aktif şekilde rol üstlenmesi, somut katkılarda bulunması Kazakistan ve CİCA’nın geleceği için ayrıca önem taşımaktadır. Kazakistan ve Türkiye Birleşmiş Milletler, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, İslam Konferansı Örgütü, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı diğer uluslararası teşkilatlar çerçevesinde işbirliği yürütmeye ilgi göstermektedir.”¹⁶ Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler hakkında basına verdiği bir demecinde konuyu şöyle değerlendirmektedir: “16 Aralık 1991’de bağımsızlığımızı kazandığımızda henüz bir saat dolmadan o zamanki cumhurbaşkanınız Turgut Özal, doğrudan beni arayarak Kazakistan’ın bağımsızlığını kutlamıştı. 1992’de Türkiye ile doğrudan ilişkiler başladı. Diplomasi alanındaki ilişkiler, özellikle ekonomi, siyâsi ve kültürel alanlarda üst düzey ilişkiler gerçekleştirildi. Günümüze baktığımız zaman, Kazakistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin son derece iyi olduğunu söyleyebiliriz.”¹⁷

Türkiye’nin aktif rolü her geçen gün bölgede önem kazanmaktadır.¹⁸ Sorunlara her iki ülke aynı pencereden bakmaktadır. Bu gelişmeler ışığında Kazakistan ve Türkiye arasında stratejik bir ortaklıktan söz edilebilir. Özellikle Orta Asya’da ki son gelişmeler, (örneğin Kırgızistan olayları) Kazakistan’ın Türkiye için en önemli ülkelerden birisi olduğu kabul edilmelidir.¹⁹ Kazakistan bağımsız bir ülke olarak küresel siyaset ve diplomasi bakımından gittikçe önem ve ağırlık kazanmaktadır.²⁰ Bize göre Türkiye’nin bu önemi daha iyi kavraması gerekiyor. Son dönemde Türkiye’nin dış politikasında Orta Asya’nın ağırlığını kaybettiğini bile

¹⁵Salih Ercan ve İsmail Gökdeniz, “Girişimciliğin Gelişim Süreci ve Girişimcilik Açısından Kazakistan”, *Bilgi*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Bahar, Sayı 49, Ankara 2009, s. 71.

¹⁶Kazakistan-Türkiye Diplomatik İlişkileri, <http://www.kazakhstan.org.tr/> 17.03.2010 (Erişim tarihi: 02.06.2011).

¹⁷Nursultan Nazarbayev, “Zaman Gazetesine verdiği röportaj”, Görüşen: Ekrem Dumanlı, Zaman Gazetesi, 19 Ekim 2009.

¹⁸Michael Mandelbaum, *Central Asia and the world: Kazakhstan, Uzbekistan, Tajikistan, Kyrgyzstan, and Turkmenistan*, Council on Foreign Relations, 1994, p. 49.

¹⁹Konya Ticaret Odası, “Kazakistan Cumhuriyeti Ülke Raporu”, Konya 2009, s. 36.

²⁰ABD, Fransa ve Almanya gibi ülkeler bunun çok iyi farkındalar. Almanya’nın Almatı’daki ticari ataşeliği bile Türkiye Cumhuriyeti büyükelçiliğinin beş katı büyüklüğündedir. Dışişleri Bakanlığı kâğıt üzerinde birçok işler yapmasına rağmen hala bir Fransa ayarında değildir. Ülkeye “Türk Kültür Merkezi” ne yazık ki açılmamıştır.

söylemek bir abartı sayılmasa gerek. Yakın dönemde, Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanı olmasının ardından "Ortadoğu ve Afrika eksenli bir görünüm dış politikada dikkat çekici hale gelse de özellikle son dönemde Kazak Dışişleri Bakanı Kanat Saudabayev ile Türk Dışişleri Bakanının beş kez görüşmüş olmaları, bu dönemde Kazakistan ile ilişkiler yönünde şekillenen beklentileri ortaya koyması açısından oldukça önemlidir. Özellikle son görüşmede gündeme alınan meseleler ve imzalanan anlaşmalar önümüzdeki dönemde ikili ilişkiler açısından hızlanan bir ivmenin yakalanacağına habercisi niteliğinde olduğunun altı çizilmelidir."²¹ Arap ülkelerindeki son isyanlar ve belirsizlik zemini iki ülkeyi birbirine daha da yaklaştırmış ve diplomatik bağları güçlendirmiştir. Bir çevre ülkesi olarak Kazakistan'ın Türkiye'nin çekim kuvvetinden etkilendiği söylenebilir.

Askeri ve Güvenlik Alanında İşbirliği

Kazakistan coğrafi olarak çok geniş bir topografya üzerine kurulmuştur. Toprakları yaklaşık olarak Türkiye'nin 5 katı bir yüz ölçüme sahiptir. Bu ise Kazakistan için büyük bir güvenlik zafiyeti yaratmakla birlikte, egemenliğinin ilk yıllarında Kazakistan, kendi sınırları boyunca güvenlik kemeri kurmayı başarabilmiştir. Ayrıca ülkenin istikrarının pekiştirilmesine dünyadaki değişiklikler de yardımcı olmaktadır.²² Kazakistan, güvenlik sorununu aşmak için bağımsızlığının ilk yıllarında Rusya'ya ihtiyaç duymuştur. Sonraki yıllarda 26 Nisan 1996 tarihinde, Çin'in önderliğinde; RF, Tacikistan, Kazakistan ve Kırgızistan, Şangay'da bir araya gelip sınır bölgelerinde askerî alanlarda karşılıklı güvenin kurulması ile ilgili anlaşmaya imza atarak Şangay Beşlisi'ni kurdular. Anlaşma uyarınca taraflar, birbirlerine karşı tatbikat yapmamayı, tatbikatları alan ve sayı itibarıyla sınırlandırmayı, sınır bölgelerine yakın 100 kilometrelik alanda askerî harekâtlar da dâhil önemli durumları birbirlerine rapor etmeyi taahhüt etmişlerdir. Bunun yanında, uyuşturucu kaçakçılığı, silâh kaçakçılığı, sınır ötesi terörizm, ayrılıkçı hareketler ve köktenci İslâmî hareketlerle mücadele etme kararı almışlardır. Böylelikle, Çin, bölgesel hegemon olma yolunda önemli bir stratejik adım atmıştır.²³ Rusya'nın "Çeçenistan ve Çin'in de Doğu Türkistan'da uyguladığı politikalar ve neticede bu iki ülkeye Batı tarafından insan haklarının ihlal edildiği yönünde yöneltilen eleştiriler ile son

²¹Hasan Selim Özertem, "Dış Politikanın Üç Sütunu ve Türkiye-Kazakistan İlişkileri", *Eko Avrasya*, Yıl: 3 Sayı: 10 Bahar, 2010, s. 6.

²²Hasan Celal Güzel, Manas Kazıbaev, Salter Mazıdov ve Ali Birinci, *Genel Türk Tarihi*, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt:10, Ankara 2002, s. 209.

²³Barış Adıbelli, "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Merkez-Çevre Denklemine Tehdit Algılaması ve Güvenlik Yapılanması", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Genelkurmay Basım Evi, Sayı:3, Yıl:2, Ankara 2004, s. 217.

zamanlarda özellikle Kazakistan'ın dile getirdiği 'Orta Asya Türk Birliği' projesi ise Rusya ile Çin'i en azından kısa vadede birlikte hareket etmeye zorlamaktadır."²⁴ Türkiye, Kazakistan'ın bu tür girişimlerini her zaman desteklemiş ve askeri alanda da ortak hareket etmek istemiştir. "Ancak yine de Türkiye'nin askeri ve siyasi alanda Kazakistan'la ilişkileri, Kazakistan'ın Rusya ve Çin gibi ülkelerle işbirliği boyutuna nazaran zayıf kalmıştır. Fakat Türkiye ile Kazakistan'ın bu alanda ilişkilerinin tarihsel bir geçmişe sahip olmadığı ve henüz yeni temellendirilmiş bulunmakta olduğu dikkate alındığında önemli gelişmelere imza atıldığı dikkat çekicidir. Nitekim Türk Hükümeti askeri ve teknik yardımlarla Kazakistan Silahlı Kuvvetlerinin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. 1991'den 2001'e kadar iki ülke arasında 6'sı askeri alanda"²⁵ bir dizi anlaşmada yapılmıştır. Tespitlerimize göre 1993 yılından 2010'a değin iki ülke arasında askeri konularda 11 anlaşma imzalanmıştır. Kısaca askeri alanda yapılan bu anlaşmaların en önemlileri şunlardır; Kazakistan Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun,²⁶ Kazakistan ile Türkiye Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun,²⁷ Kazakistan Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığımız Arasında İmzalanan Güvenlik İşbirliği Protokolünün Onaylanmasına Dair Karar,²⁸ Kazakistan ile Türkiye Arasında İmzalanan Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Antlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar.²⁹ Bu anlaşmalar ile iki ülke arasındaki işbirliği daha da artmıştır. "Bununla birlikte, 2006 yılına kadar Türk askeri eğitim kurumlarında 96 Kazak subayı eğitimlerini tamamlamış, 38'i eğitimlerine devam etmektedirler."³⁰ Günümüze kadar ise 500 den fazla Kazak subayı Türkiye Cumhuriyeti Harp Akademileri'nden mezun olmuştur (2011 yılı itibariyle).³¹ İkili ilişkilerin bir diğer önemli özelliği, Kazak gençlerine 1993 yılından beri askeri eğitim verilmesi olmuştur. "2004 yılından başlayarak Kazakistan Savunma Bakanlığı Askeri Enstitüsü'ndeki Yabancı Diller

²⁴Timuçin Kodaman, "Türkistan Üzerinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin Rusya Federasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri İle Olan Rekabeti", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:13, Sayı:1, Isparta 2008, s. 340.

²⁵Meruyert Zhylykshybayeva, *Bölgesel Güç Dengesi Işığında Kazakistan'ın Güvenliği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2008, s. 171.

²⁶ Resmi G. 22.09.1994 tarih, 22059 sayı.

²⁷ Resmi G. 07.02.1998 tarih, 23251 sayı.

²⁸ Resmi Gazete: 24.01.1993.

²⁹ Resmi Gazete: 27.04.1998.

³⁰ Meruyert Zhylykshybayeva, *a.g.e.*, s. 172.

³¹ Aigerim Shilibekova, "Turkey-Kazakhstan relationship in the military sphere: Outcome and Outlook", *European Journal of Economic and Political Studies (EJEPS)* 1 (2), 2008, s. 65.

Bölümünde Türkçe dil kursları da düzenlenmeye başlanmıştır. Geçen yıl ise Kazak subaylar Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde tıp alanında da eğitim almaya başlamışlardır. Aynı yıl Türk Özel Kuvvetleri, Kazakistan Özel Kuvvetler Komutanlığındaki Kazak taburuna eğitim verdi. Bu program kapsamında 400'den fazla Kazak subayı aldıkları eğitim sonucu yeni beceriler kazanmıştır.³² Gelecekte bu sayının daha da artması beklenmektedir. AKP döneminde bu süreçte bir nebze olsun duraklamanın olduğu da söylenebilir. Eğitim konusunda Kazakistan'dan ülkemize gelen öğrenci sayısı her geçen gün azalmaktadır.

Askeri tesisat olarak da 1992'den 2003'e kadar "Türkiye her türlü arazi ve iklim şartlarında uzun yıllar hizmet verebilecek üstün teknoloji ve performansa sahip NATO standartlarında ve 3 milyon dolar tutarında askeri malzemeleri Kazakistan'a hibe olarak vermiştir."³³

2005 yılında Kazakistan'da temaslarda bulunan eski Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök, Astana'da Kazakistan Savunma Bakanı Muhtar Altınbayev ile bir araya gelmiş ve görüşme sırasında, ata yurdu Kazakistan'ı ikinci kez ziyaret ettiğini hatırlatan Orgeneral Özkök, başta askeri eğitim alanı olmak üzere, iki ülke silahlı kuvvetleri arasındaki iş birliğinin her geçen gün güçlenerek geliştiğini vurgulamıştır. "Özellikle savunma sanayii alanında büyük iş birliği imkânları bulunduğunu kaydeden Orgeneral Özkök Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kazakistan silahlı kuvvetlerine yardım ve desteğinin süreceğini söylemiştir. Türkiye'nin Kazakistan'a askeri araç ve gereç yardımında bulunduğunu belirten Muhtar Altınbayev ise, Kazakistan'ın Hazar donanmasını oluşturmasını da Türkiye'nin aktif yardım ve destek verdiğini ifade etmiştir."³⁴ Ayrıca yine 2005 yılında Kazakistan Silahlı Kuvvetleri'nin envanterine, 24 Land Rover (4'ü ambulans), 28 sırt telsizi, 14 araç telsizi ve 50 el telsizi olmak üzere, toplam değerleri bir milyon doları aşan askeri araç gereç girmiş ve askeri malzemeler, Kazakistan'la Türkiye arasında mevcut karşılıksız askeri yardım anlaşması çerçevesinde verilmiştir.³⁵ Bu konuyu değerlendiren Genelkurmay Başkanlığı Lojistik Daire Başkanı Tümgeneral Yurdaer Olcan ve Kazakistan Savunma Bakanlığı Lojistik Daire Başkanı Tümgeneral Kajgaley Mukatov tarafından imzalan protokolle, Kazak silahlı kuvvetlerinin terörle mücadele birimine askeri araç, telsiz ve gece görüş cihazları verilmesi öngörülmüştür. İmza töreninde konuşan Tümgeneral Olcan, "Kazakistan ile askeri işbirliğinin

³² Aigerim Shilibekova, *a.g.m.*, s. 69.

³³ Meruyert Zhylkyshbayeva, *a.g.e.*, s. 172.

³⁴ *Türkiye Gazetesi*, www.turkiyegazetesi.com 2005-06-15, (Erişim tarihi; 11.12.2009).

³⁵ Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, <http://www.byegm.gov.tr> 14.12.2010, (Erişim tarihi; 26.12.2010).

daha çok teknik askeri yardımla terörle mücadele birimleri ve özel muhafız birliklerinin yetiştirilmesini kapsayan eğitim yardımı şeklinde olduğunu söylemiştir. Tümgeneral Mukatov da Türkiye'nin, Kazakistan'a yaptığı karşılıksız teknik askeri yardımların 6 milyon doları aştığını bildirmiştir. Mukatov, Türk Genelkurmayı'nın sağladığı bu yardımların terörle mücadele birimlerinin hareket kabiliyetini ve etkinliğini artırması bakımından çok önemli olduğunu belirtmiştir.³⁶ Kazakistan, 11 Eylül olayı sonrası tüm dünyada oluşan "uluslararası terörizm ve dini köktencilikle mücadelede işbirliği konusunda Türkiye ile fikir alışverişinde bulunmakta olup stratejik ortaklık ilkeleri temelinde Kazak-Türk askeri ve teknik ilişkileri geliştirilmektedir."³⁷

İkili askeri ilişkilerde Türkiye; dikkatle takip edilen, merak edilen ve etkilenilen bir ülke olarak tanımlanabilir. "Bunda tarihi ve kültürel bağların yanında Türkiye'nin Jeopolitik yapısı ve dünya ticaret yollarının kesiştiği bir noktada olmasının da etkisi olduğu yadsınamaz. Türkiye açısından olumlu bir diğer faktör Türkiye'nin Orta Asya Bölgesi'ne komşu olan ve güvenlik açısından önemli bir konumda bulunan Afganistan'da, NATO'nun Barış Gücü olarak iki dönemdir başarıyla görev yapmasıdır. Son dönemde BTC projesiyle Kazak petrolünün dünya pazarına Türkiye'den dağılacak olmasının da ilişkilere önemli katkısı olacağı muhakkaktır. Türkiye CİCA (Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı) da asil, CACO (Orta Asya İşbirliği Teşkilatı) da gözlemci ülkedir. AB'nin Hazar Bölgesi'ne yönelik stratejilerinde Rusya, Çin ve İran ile birlikte Türkiye de kilit ülkeler arasında sayılmaktadır. Hazar'dan petrol ve doğalgazın Türkiye aracılığıyla Avrupa pazarlarına aktarılması için proje aşamasında ve karara bağlanmış birçok önemli işbirliği mevcuttur. İran'ın ABD ile yaşadığı sorunlar nedeniyle güvenlik açısından sorunlu olması da Türkiye'nin önemini artırmaktadır. Tüm bu gelişmeler ışığında Türkiye'nin bölgedeki ve Kazakistan için stratejik önemi gittikçe artmaktadır. Kazakistan için Türkiye NATO üyesi ve AB'ye aday bir ülke olması itibarıyla, AB tarafından bölge ile ilişkilerinde etkisini ve sorumluluğunu artıracak bir aktör olarak da görülmektedir."³⁸ Bu bağlamda askeri ilişkilerin öneminin daha da arttığı söylenebilir.

³⁶www.haber7.com 2005-11-28 Haber7, (Erişim tarihi 17.10.2009).

³⁷Manar Şamgunova, "Kazakistan'ın Tehdit Algılamaları ve Bölgesel Güvenlik Politikaları", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 87.

³⁸Hülya Özdemir, "AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Açısından Kazakistan'ın Bölgedeki Önemi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Topluluğu Anabilimdalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 132-133.

Eğitim Alanında Türkiye'nin Bölgedeki Önemi

1990'lı yılların başından itibaren Almatı şehrinde iki ülke arasında eğitim alanında da ilişkilerinin geliştirilmesi ve işbirliğini öngören anlaşmalar yapılmıştır.³⁹ Daha sonra 1992'de aralarında Millî Eğitim Bakanının da bulunduğu heyetin ortak yapılacak faaliyetler için mutabakata varmak amacıyla söz konusu ülkelere yaptığı ziyaret sonucunda Eğitim Bakanlıkları arasında mutabakat zabitleri imzalanmıştır. Buna göre; "Gelişen eğitim ilişkileri hususunda Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı ile son 1997 tarihinde eğitim ve bilim alanında iş birliği protokolü imzalanmıştır. Anlaşmalarda yer alan hükümlerin uygulanması, uygulamada karşılaşılan sorunların çözümlenmesi amacıyla daimî komisyonlar kurulmuştur."⁴⁰ Türkistan şehrinde bulunan Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesini geliştirme çalışmaları devam etmektedir. Ahmet Yesevi Üniversitesi'nde, 11 fakülte ve 1 yüksekokulda, 2600'ü Türkiye'den, 700'ü Kazakistan dışındaki Türk Devletleri ve Topluklarından olmak üzere yaklaşık 20 bin öğrenci öğrenim görmekte ve 1800'ü aşkın akademik personel görev yapmaktadır (2011 yılı itibariyle).⁴¹

Yüksek Öğretim Kurulunun verdiği bilgilere göre 1992 yılındaki ilk mutabakat zaptı ile uygulanmaya başlanan Büyük Öğrenci Projesi kapsamında; 1992-1993 öğretim yılından günümüze Kazakistan'a 5095 yüksek öğrenim kontenjanı verilmiş, bu kontenjanın 3625'i kullanılmış olup 1049 öğrenci de mezun olmuştur. Halen Kazakistanlı 530 öğrenci devlet burslusu olarak ülkemizde öğrenimlerine devam etmektedir (2011 yılı itibariyle).⁴² Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in ifade ettiği gibi bu durum kuşkusuz iki ülke arasında oluşan sıcak havanın bir yansımasıdır. İkili insani ve kültürel ilişkilerin perspektifli kollarının biri de ülkelerin çeşitli bölge ve illeri arasında kardeşlik ilişkilerinin kurulmasıdır.⁴³ MEB, eğitim ilişkilerimiz kapsamında; devlet burslusu öğrencilere aylık burs ödemekte, üniversite katkı payı, ikamet tezkeresi bedeli ve tedavi giderlerini

³⁹Nazym Shuinshina, "Türkiye'de Kazakistan Eğitim Sistemlerinin Örgütsel Yapılarının Karşılaştırılması (Merkezi ve Taşra Teşkilatı Açısından), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 8.

⁴⁰Türkiye-Kazakistan Eğitim İlişkileri, <http://baybul.com/egitim-genel-konular/847235-turkiye-kazakistan-egitim-iliskileri.html>, (Erişim tarihi; 19.12.2009).

⁴¹Ahmet Yesevi Üniversitesi; Tarihçe, http://www.yesevi.edu.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=118 (Erişim tarihi: 07.06.2011).

⁴²Türkiye-Kazakistan Eğitim İlişkileri, http://yeogm.meb.gov.tr/ikili/turk_cum.html/kazakistan.html (Erişim tarihi: 07.06.2011).

⁴³Eğitim Alanında İlişkiler, <http://www.kazakhstan.org.tr/> (Erişim tarihi: 07.06.2011).

karşulamakta, Yurtkur ya da üniversite yurtlarında barınmaları sağlanmakta, kitap-kırtasiye ve giyim ihtiyaçları için yardım yapılmaktadır. Bakanlığımızca Kazakistan'da açılan öğretim kurumlarının ders ve kültür kitapları ile eğitim araç-gereç ihtiyaçları karşılanmaktadır. Ülkemizde kutlanan özel gün ve millî bayramlara Kazakistanlı öğretmen ve öğrencilerin de katılımı sağlanmıştır. "Kardeş okul uygulaması çerçevesinde Ülkemiz ve Kazakistan'daki aynı tür ve seviyedeki 39 okul arasında eşleştirme yapılmıştır. Türk Halkları Temsilcileri II. Konferansı'nda alınan, edebiyat ve tarihte ortak program hazırlanması amacıyla bir komisyon kurulması ve çalışma prensiplerini ve süresinin belirlenmesi, kararı gereği Kazakistan'dan bir edebiyatçının da katılımı ile oluşturulan komisyonlarca Bakanlığımız iş birliğinde hazırlanan Ortak Türk Edebiyatı lise ders kitabının kaynak kitap olarak 'Türk Dünyası Edebiyatı' adı altında TİKA tarafından basımı yapılmış ve Kazakistan'a gönderilmiştir. Bakanlığımızca Kazakistan'da açılan Almatı Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezi ile Çimkent Yaygın Mesleki Eğitim Merkezi bulunmaktadır."⁴⁴

MEB tarafından 2010-2011 Eğitim Öğretim yılında Kazakistan'a 150 burslu öğrenci kontenjanı tahsis edilmiştir. Söz konusu öğrencilerin öğrenimleri sırasında karşılaştıkları sorunları çözmek için⁴⁵ AB'nin yürürlükteki "Socrates Öğrenci Değişimi Projesi" gibi bizim "Farabi Öğrenci Değişimi Projesi" de bu bağlamda daha kapsamlı hale getirilebilir. Farabi Öğrenci Değişimi Projesinin mali finansmanı için özel sektörün de desteği alınabilir.

2008 yılında ise Kazakistan ile Türkiye, eğitim alanındaki işbirliğini derinleştirme kararı almıştır. Kazakistan Milli Eğitim Bakanı Canseyit Tüymabayev, iki ülke arasındaki eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesini öngören anlaşmayı imzalamışlardır. İmzalanan anlaşma kapsamında Türkiye'de yaşayan Kazak vatandaşlarının kendi dillerinde eğitim almalarına da imkân tanınacağı belirtilmiştir. Kazak Bakan Tüymabayev, Türkiye'de yaşayan Kazak vatandaşlarının kendi dillerinde eğitim yapmaları için Kazak milli okullarının Türkiye'de açılmasını istemiştir.⁴⁶

Kazakistan'da Faaliyet Gösteren Türk Okulları

Kazakistan'daki Türk okulları denildiğinde aklımıza ilk Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi gelmektedir. Türkiye ve

⁴⁴Türkiye-Kazakistan Eğitim İlişkileri,

http://yeogm.meb.gov.tr/ikili/turk_cum.html/kazakistan.html (Erişim tarihi: 07.06.2011).

⁴⁵T.C. Astana Büyükelçiliği Eğitim Müşavirliği, "Büyük Öğrenci Projesi",

<http://www.astanaegitim.com/kurumsal.asp?dr= kurum&kno=19> 13.03.2011

⁴⁶Türkiye Kazakistan Eğitim İşbirliğini Derinleştiriyor, <http://www.zaman.com.tr> 18.10.2008, (Erişim tarihi: 07.06.2011).

BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE ARASINDAKİ
SOSYO-EKONOMİK İLİŞKİLER (1990-2011)

Kazakistan Cumhuriyetlerinin uluslararası, özerk statüye sahip, ortak devlet üniversitesidir. Üniversitenin temelleri, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in 6 Haziran 1991 tarihli kararıyla, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından kısa bir süre önce Türkistan Devlet Üniversitesi olarak atılmış ve üniversitenin temel görevi, 'Orta Asya'nın tarihî ilim ve kültür merkezi olan Türkistan şehrini kalkındırmak' olarak belirlenmiştir. Üniversitenin ilk Mütevelli Heyet Başkanlığına, 1993'te Başbakan Başdanışmanı Namık Kemal Zeybek atanmıştır. 1999 tarihinde ikinci kez bu göreve atanan Zeybek, 2006 tarihine kadar görevini sürdürmüştür ve yerini 2006 tarihinde Em. Org. Çetin Doğan'a bırakmıştır. Doğan'dan sonra Mütevelli Heyet Başkanlığına, 2008 tarihinde Hacettepe Üniversitesi öğretim üyesi ve AKDITYK (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.) Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Prof. Dr. Osman Horata atanmıştır.⁴⁷

Kazakistan'ın ihtiyacı olan ara elamanların yetiştirilmesine yardımcı olmak, Türk Kültürü ile birlikte Türkiye Türkçesinin öğretilmesine katkıda bulunmak, milli, manevi, tarihi bağları güçlendirmek amacıyla "Almatı Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezi" açılarak 1997 yılında eğitim öğretime başlamıştır. "Almatı Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezinden bu güne kadar 1842'si kız ve 272'si erkek toplam 2114 kişiye çeşitli seviyelerde sertifika verilmiştir. 2009-2010 eğitim öğretim yılı başı itibariyle de; halen Merkezimizde; Bakanlığımızca görevlendirilen bir müdür, bir müdür yardımcısı ve 24 öğretmen olmak üzere 26 kişi görev yapmakta olup 917 kız ve 363 erkek olmak üzere toplam 1280 kursiyer bulunmaktadır.

Türkiye Türkçesi Eğitim-Öğretim Merkezi (Almatı)

⁴⁷Ahmet Yesevi Üniversitesi; Genel Bilgiler, <http://www.yesevi.edu.tr/> (Erişim tarihi: 07.06.2010).

Türkiye'nin Kazakistan'da bir de Yaygın Mesleki Eğitim Merkezi bulunmaktadır. Türkiye tarafından açılan bu merkez, 26 Şubat 1996 tarih ve 841 sayılı Makam Onayı ile açılan eğitim merkezi Çimkent eyaletinin Kentau şehrinde Ahmet Yesevi Üniversitesiince tahsis edilen binada faaliyetini sürdürmektedir. Çimkent Yaygın Mesleki Eğitim Merkezinden bu güne kadar 1156'sı kız ve 737'si erkek, toplam 1893 kişiye çeşitli seviyelerde 'Kurs Başarı Belgesi' verilmiştir (2009-2010).⁴⁸

Türkiye'nin Türk Toplulukları ile bağlarının güçlendirilmesinde hizmet etmeyi görev bilen çabalarda önemli yer tutmaktadır. Sayın Prof. Dr. Turan Yazgan'ın başlattığı şahsi girişimler ile Sovyetler Birliğinin dağılmasından çok daha önceleri Türk Toplulukları ile bağlar güçlendirilmeye başlanmıştır. Nitekim Prof. Dr. Turan Yazgan ve bu hizmete gönül vermiş olanların oluşturdukları Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın (TDAV) çalışmaları da önemli faaliyetleri içermektedir. TDAV'ın birçok Türk Topuluğunun bulunduğu yerde açmış olduğu eğitim kurumları bulunmaktadır. Kazakistan Kızılorda Korkut Ata Devlet Üniversitesi bünyesinde açılan Türk Dünyası Kızılorda Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü; Türk Dünyası Kızılorda Korkut Ata Lisesi, Türk Dünyası Kentau Atatürk Lisesi ve Aktau Lisesi Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın Türkiye dışında Kazakistan'da eğitim veren kurumlarıdır.⁴⁹ Birkaç yıl önce vakfın Kentau ve Aktau Lisesi ne yazık ki kapanmak durumunda kalmıştır. Kazakistan yönetimi tarafından okullarda görev yapan vakfın öğretmenlerine vize verilmemesi gibi birçok idari zorluk çıkarılmıştır. Bunlara ilave olarak hükümetimiz tarafından da yeterli maddi ve manevi desteğin sağlanamamış olması da ayrı bir olumsuzluktur. Liselerin kapanmış olması hem Kazakistan hem de Türkiye açısından kültürel bir kayıptır.

Ayrıca bunlardan başka 1996 yılında Kazakistan'ın Almata Şehrinde, Süleyman Demirel Üniversitesi kurulmuştur. Son olarak 2009 yılında Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın (TİKA) katkılarıyla Kazakistan'ın eski başkenti Almata'daki El-Farabi Üniversitesi'nde Türk Dili ve bilgisayar sınıfı açılmıştır.⁵⁰ Kazakistan'da halen 28 Kazak-Türk Lisesi eğitim ve öğretim faaliyetine devam etmektedir.⁵¹ Bu okulların çoğu ise Fethullah Gülen ve ekibinin (Gülen Cemaati olarak da anılan) kurmuş

⁴⁸MEB, <http://yeogm.meb.gov.tr> 14.04.2010, (Erişim tarihi: 10.06.2010).

⁴⁹Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, <http://www.turan.org.tr> 10.10.2010, (Erişim tarihi: 10.05.2011).

⁵⁰El-Farabi'de Türkçe Sınıfı Açıldı, <http://www.tungazeteler.com/?a=5581297> 19.02.2010, (Erişim tarihi: 10.05.2011).

⁵¹Alaş Aynası, "Tybi bir Turkiya – strategyalık eriptesimiz", 23 Kazan 2009, (Алаш Айнасы, "Түбі бір Түркия – стратегиялық әріптесіміз", 23 Қазан 2009,) www.alashainasy.kz (Erişim tarihi: 15.03.2010).

BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE ARASINDAKİ
SOSYO-EKONOMİK İLİŞKİLER (1990-2011)

oldukları okullardır. Orta Asya konusundaki entelektüellerden Olivier Roy ise bu okullardan bahsederken şöyle demiştir; “Bu bağlamda Türk Milli Eğitim Bakanlığı ile Fethullahçılar adı verilen, Fethullah Gülen yönetimindeki cemaat arasında, Orta Asya ‘orta sınıfları’na yönelik bir modern okullar kurmak amacıyla bir ‘müşterek girişim’ oluşturuldu”⁵² diye ifade de bulunmuştur. Kanımızca Olivier Roy’un yaptığı tespit yanlış bir değerlendirmeyi içermektedir.⁵³ Milli Eğitim Bakanlığı veya Türkiye Cumhuriyeti’nin bu okullar arasında dolaylı veya dolaysız bir bağı olduğunu söyleyebilmek mümkün gözükmemektedir. Dolaysıyla bu grubun Kazakistan’daki pedagojik faaliyetleri hiçbir dönemde resmen desteklenmemiştir. Bu okullara bakanlık tarafından öğretmen gönderilmemektedir. Yalnız son yıllarda yapılan “Türkçe Olimpiyatları”na yönelik bir desteğin olduğu söylenebilir. Bu yarışmalara ülkemizden Bakan düzeyinde katılımların olduğu gözlenmektedir. Türkiye kaynaklı açılan okullar bu yerlerde Türk eğitim sisteminin uygulamalı örneği olması ve Türkiye kültürünün uzak kalmış kardeş topluluklarımıza sunmak ve daha iyi bağlar kurmak bakımından oldukça önemlidirler.

Türkiye’de Okuyan Kazak Öğrenciler

Kazakistan’dan her yıl ülkemize gerek burslu gerekse kendi imkânlarıyla gelip okuyan öğrenciler konusunda Milli Eğitim Bakanlığı sadece ülkemizde burslu okuyan öğrenciler hakkında bilgileri düzenli olarak her yıl vermektedir. Bu verilerden derlenerek aşağıda oluşturduğumuz tabloya bir göz atacak olursak;

Yıllar	Toplam	TÖMER	Ön Lisans	Lisans	Y. Lisans	Doktora
2010-2011	530	98	23	207	151	51
2009-2010	514	96	22	217	139	40
2008-2009	470	109	26	198	99	38
2007-2008	512	113	19	258	82	40
2006-2007	592	141	14	318	82	37
2005-2006	580	90	24	327	102	37
2004-2005	588	105	17	322	109	35
2003-2004	588	74	22	346	117	29
2002-2003	617	83	14	397	101	22
2001-2002	625	93	21	384	110	17
2000-2001	669	81	56	412	103	17

Tablo 1: Kazakistan Cumhuriyeti’nden gelen ve ülkemizde burslu öğrenim gören öğrenciler (2000–2011)*

⁵²Bayram Balcı, *Orta Asya’da İslam Misyonerleri: Fethullah Gülen Okulları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 12.

⁵³Bu okullarla Milli Eğitim Bakanlığının herhangi bir bağı olmadığını söylemeliyiz. En azından bu okullara MEB’in maddi veya manevi desteğini gösterir bir kanıt yoktur.

* MEB Eğitim İstatistikleri Yıllıklarından düzenlenmiştir.

Yıllar itibariyle ülkemize gelen burslu Kazak öğrenci sayılarının nispeten azaldığı hemen dikkat çekmektedir. Oysa bu rakamın artması beklenebilirdi. Ülkemize gelen öğrencilerden sadece doktora düzeyinde bir artış görülmektedir. 2011 yılında Doktora düzeyinde ülkemizde eğitim gören Kazakistan vatandaşı öğrenci sayısı 51'dir. Yine TÖMER, ön lisans, lisans ve yüksek lisans düzeyinde eğitim görenlerin sayısı azalmıştır. Bu öğrencilerin büyük bir çoğunluğu ülkemizde lisans düzeyinde eğitim görmektedir. 2007 yılında ülkemizi ziyaret eden Kazakistan Milli Eğitim Bakanı, ülkemizde okuyan Kazak öğrencilerin sorunlarını dinlemiş ve o dönemin Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik'ten bazı isteklerde bulunmuştur. Türkiye'de okuyan öğrencilerin burs miktarlarının arttırılmasını ve mümkünse yılda bir kez bu öğrencilere memleketlerine gidebilmeleri için uçak bileti temin edilmesini istemiştir.

Bu güne kadar Kazakistanlı öğrencilerin sorunları hala halledilmemiştir. Devletin böyle bir politikası olmadığı için bu tür açıklar çeşitli cemaatler tarafından karşılanmaktadır. Birçok öğrenci 2-3 yıldır ailelerini görememiş ve birçok maddi sorunlarla boğuşmaktadırlar. Bazıları İstanbul gibi büyük şehirlerde işportacılık gibi işler yapmaktadır. Öğrencilerin bu tür durumlara düşmesi bizim açımızdan Orta Asya Politikalarımızın tutarsız bir mecrada olduğunun bir göstergesidir.

Türkiye-Kazakistan Bilimsel ve Kültürel İlişkileri

Kültürel gelişmelere önem veren Kazakistan'da, "9701 kütüphane (113.205.000 kitap), 9350 kulüp, 96 müze, 40 tiyatro (3.903.000, 1990 seyircisiyle), 25 konser salonu (7.696.000 seyirci, 1990)'na sahiptir. Çok sayıda kitap, dergi ve gazeteler yayınlanmaktadır. 1990'da, 34.550.000 kitap (14.000'i Kazak Türkçesinde), yayınlanmıştır. Periyodik dergiler 96 adet olup, 47 milyon baskı yapmıştır. 440 gazete yayınlanmakta olup bunun 160'ı kazak dilinde yayınlanmaktadır."⁵⁴ 2011 itibariyle ise ülkede; 4071 kütüphane, (69.746.200 kitap) 57 tiyatro (1.929.900 seyircisiyle), 198 müze, 4 hayvanat bahçesi, 3050 klüp, 136 sinema, 66 park ve 73 konser salonu vardır. Dikkat edilirse Kazakistan'da sistem değiştikten sonra kültürel envanter neredeyse yarıya düşmüştür. Bu da ülkenin kapitalist sistemin kültürsüzleştirme politikalarına maruz kaldığının bir göstergesi sayılabilir.

Kazakistan ile ilişkilerin önemli bir kolunu insani-kültürel alanda işbirliği oluşturmaktadır. İstanbul ve Kocaeli'nde Güney Kazakistan eyaletinin yatırım için elverişli iklimlere sahip olduğunu sergileyen faaliyetler ve Uluslararası Müzik Festivali çerçevesinde Ankara'da Kazakistan'ın ünlü

⁵⁴ İlhan Uludağ, *Sovyetler Birliği Sonrası Bağımsız Türk Cumhuriyetleri ve Türk Gruplarının Sosyo-Ekonomik Analizi Türkiye ile İlişkileri*, TOBB Yayınları, İstanbul 1992, s. 283.

BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE ARASINDAKİ
SOSYO-EKONOMİK İLİŞKİLER (1990-2011)

Kazakistan ile ilişkilerin önemli bir kolunu insani-kültürel alanda işbirliği oluşturmaktadır. İstanbul ve Kocaeli'nde Güney Kazakistan eyaletinin yatırım için elverişli iklimlere sahip olduğunu sergileyen faaliyetler ve Uluslararası Müzik Festivali çerçevesinde Ankara'da Kazakistan'ın ünlü sanatçıları Janiya Aubakirova ve Gauhar Mırzabekova'nın sanat yönetmenliğini yaptığı 'Kazakistan Oda Orkestrası'nın konserleri ve 2003-2004 yılları arasında Kazakistan'ın ünlü folklor ve pop müzik grupları 'Altın Dan', 'Erke-Nur', 'Ulıtau', 'Kokşetau', 'Alatau', 'Akjarma'nın konserleri gerçekleşmiştir. Ayrıca, Kazakistan ve Türkiye arasında kültürel programlar çerçevesinde ünlü Kazak yazarları eserlerinin Türk diline çevrilmesi faaliyetleri aralıksız sürmektedir. "Ünlü yazar ve devlet adamı Abış Kekilbayev'in Türkçeye çevrilen 'Efsanenin sonu' eseri İstanbul'da, 'Ürker' kitabı ise Ankara'da tanıtıldı. Şu sıralarda İlyas Esenberlin'in 'Göçebeler' romanının tercümesine başlandı. Bu güne kadar Kazak yazarlarının 35'i aşkın eserleri Türkiye Türkçesine çevrildi ki bunların arasında Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in çalışmaları, Abay Kunanbayev, Mustafa Çokay, Ahmet Baytursinov, İbray Altınsarı, Cambıl, Mağcan Cumabayev, Muhtar Auezov, Oljas Süleyimenov ve Muhtar Şahanov gibi büyük yazarların edebi eserleri yer almaktadır."⁵⁵ Özellikle Kazaklar'ın milli şairi Abay Kunanbayev'in Türkiye Türkçesine aktarılmış olması sevindiricidir. İki ülke ortaklaşa olarak zaman zaman sosyoloji alanında da kongreler ve konferanslar düzenlemektedir.⁵⁶ Ayrıca Türkiye ve Kazakistan ortaklaşa olarak "Türk Dünyası Sosyologlar Birliğini" kurmuştur.⁵⁷ Bu kurum bir dernek olarak bilimsel çalışma ve organizasyonları her iki ülkede de yürütmektedir.⁵⁸ II. Türk Dünyası Sosyologlar Kurultayı ise Kazakistan

⁵⁵Kültürel İlişkiler, <http://www.kazakhstan.org.tr/> 12.11.2010 (Erişim tarihi: 05.06.2011).

⁵⁶Bu konuda şu çalışmaya bakılabilir: "Baykan Sezer'in Sosyoloji Anlayışının Orta Asya Toplumları İçin Önemi ve 'Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları' Kitabının Rusça Baskısı Üzerine", *Uluslararası Türkiye-Orta Asya İlişkileri Kongresi*, 19-20 Mayıs 2005, Konferansı düzenleyen kurum Kazakistan Cumhuriyeti Şarkiyat Enstitüsü ve F.Ebert Vakfı'dır. Kitabın orijinali Hayati Tüfekçioğlu tarafından hazırlanmıştır : Baykan Sezer, *Osnovnye Problemy Tureckoi Sociologii, Publikaciya Universiteta Suleymana Demirelya*, Ed.: Tüfekçioğlu Hayati, Almaty-2005, (Editör Hayati Tüfekçioğlu: Baykan Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları- Rusça Baskı*) Suleyman Demirel University – Kazakhstan Yayınları, Almaty 2005.

⁵⁷Hayati Tüfekçioğlu, "Türk Dünyası Sosyoloji Çalışmaları Üzerine", *Grazhdanskoe Obshestvo i Socialnyi Progress v 21-om Veke, Materialy Vtorogo Kongressa Sociologov Türkoyazychnyh Stran i Tretiego Kongressa Sociologov Kazahstana, Pri Podderjke Administracii Prezidenta respubliki Kazahstan Ministerstva Kultury i Informacii Respubliki Kazahstan*, Almaty 2008, s. 116

⁵⁸Hayati Tüfekçioğlu, "Kazakistan'ın Toplumsal Yapısı ve Sosyal Değişimi Üzerine", *Ukreplenie Mnogostoronnih Svyazey Mejdu Türkskimi Stranami (Rezultatıy Kompleksnogo İssledovaniya)*, Ministerstvo Kultury i Informatsii Respubliki Kazahstan, Associaciya Sociologov Kazahstana, "Repus Kompanii Plus", Almaty 2006, s. 24.

Kazakistan, 1940 yılından beri Kiril kökenli alfabe kullanmaktadır. “Son yıllarda Latin alfabesi kökenli “Yeni Kazak Alfabesi” çalışmalarına başlanmış, bu geçiş ile mevcut alfabe ile basılmış yazılı kültür birikiminden kopmamanın yollarını bulmak üzere çeşitli komisyonlar kurulmuştur.”⁵⁹ Türkiye Cumhuriyeti Kazak Devleti’nin resmi alfabesinin Kirilden Latin karakterliye geçilmesini teşvik etmekte ve bunun ikili ilişkileri olumlu yönde etkileyeceğini düşünmektedir. Kazakistan’daki alfabe değişimi Türkiye’nin 1928 yılındaki “Alfabe Devrimi” gibi bir problematik oluşturmaktadır. “Ayrıca iki ülke arasında 18 Ekim 2009 tarihinde İstanbul’da Almatı Kültür Günleri çerçevesinde ‘Türkiye-Kazakistan Bilimsel-Kültürel İlişkileri’ konulu bir panel düzenlenmiştir.”⁶⁰ Kazakistan’ın Türkistan şehrinde kimi yıllar Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte Uluslararası Türkoloji Kongresi düzenlenmekte ve dünyanın birçok ülkesinden yabancı Türkologlar bu kongreye iştirak etmektedir. Ayrıca İstanbul Bianeli örnek alınarak “Almatı Bianeli” isimli bir dizi ortak etkinlik düzenlenmiştir. Bu sanat faaliyetine Türkiye’den birçok sanatçı da iştirak etmiştir.

Bizim orada yaşadığımız dönemdeki tespitimize göre ilişkiler kültürel düzeyde gelişmesine rağmen ne bizim insanımız ne de Kazak insanı birbirlerini iyi tanımamaktadır. Örneğin Türkiye’den kaç kişi Kazakların büyük şairi Abay’ı okumuştur yahut duymuştur? Kazakistan’da kaç kişi bir Yahya Kemal’i biliyordur? Aslında derinlemesine bakıldığında kültürel ilişkilerimizin henüz tam manasıyla yeterli düzeyde olmadığını söyleyebiliriz.

Türk-Kazak Ekonomik ve Ticari İlişkilerine Güncel Bir Bakış

Bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya Cumhuriyetlerinin ekonomileri de, her ne kadar Rusya’ya bağımlı olsalar da, bağımsız gelişmeye başlamıştır. “Bunun nedeni Rusya’nın yüz yıldan fazla süren hükümlürlüğüdür. Kazakistan 260 yıldan fazla Rusya’nın sömürgesi altında kalmıştır.”⁶¹ Sovyetler Birliği ekonomik sisteminde Kazakistan’ın ürettiği ürünler içinde mineraller en baskın hammaddedir. “1989 yılında Kazakistan tüm kömür rezervinin %19’unu ve tüm Sovyetler Birliği’nin demir cevheri üretiminin %10’unu elinde bulunduruyordu. Yine de mineraller hala en önemli zenginlik kaynağıdır. Bunlardan başka uranyum, krom, çinko ve bakır önemli ikincil rezervlerdir. Kazakistan, ekonomisiyle Orta Asya’daki en geniş ve kentleşmiş ülkedir.”⁶²

⁵⁹<http://avrasyamerkezi.okan.edu.tr/node/15> 08.12.2009, (Erişim tarihi: 05.06.2011).

⁶⁰www.turkbirlik.gen.tr 14.04.2010, (Erişim tarihi: 03.06.2011).

⁶¹Werner Gumpel, “Orta Asya Cumhuriyetlerinde Ekonomik Gelişme ve Entegrasyon”, *Avrasya Etüdüleri Dergisi*, Sayı 13, İlkbahar, Ankara 1998, s. 19.

⁶²Wandel Jürgen and Kazbogarova Bogatos, “Kazakhstan: Economic Transformation and Autocratic Power”, George Mason University Press, Mercatus Policy Series, Country Brief No:4, Virginia (July 15, 2009), s. 4.

BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE ARASINDAKİ
SOSYO-EKONOMİK İLİŞKİLER (1990-2011)

2010 yılı itibariyle bazı makroekonomik göstergeler açısından ülkenin durumunu özetlersek; GSYİH 197.700 milyon dolar, kişi başına düşen GSYİH 12.800 dolar, büyüme oranı %7, enflasyon %7,8, işsizlik %5,5, Dış borç 94.440 milyon dolar, bütçe açığı 4,1, ödemeler dengesi 3.529 milyon dolar, Ticaret Dengesi ise 14.787 milyon dolardır.⁶³ Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin benzerlerinden ayrı tutulması gereken özellikleri vardır. Kazakistan'da bağımsızlığın kazanılmasından sonra, müteşebbisliğin gelişmesi, piyasa ekonomisine geçiş için gerekli olan yasal, kuramsal ve insan gücü ihtiyacının izafi olarak gelişmesi Türk Cumhuriyetleri ile ekonomik ve ticari ilişkiler için daha uygun bir zemin hazırlamıştır. Kazakistan'da ise yaklaşık 150 Türk firması, (2001) otel, iş merkezi, konut, hastane gibi tesislerin inşaatı, telekomünikasyon, gıda, tuğla, demir çelik, bakır, tekstil, demir ve petrol sanayi konularında faaliyet göstermektedir. Kazakistan'da 2010 yılı itibariyle 320'yi aşkın Türk ve ortak Kazak-Türk şirketleri faaliyet göstermektedir. Kazakistan'da Emlak Bankası'nın %35'lik katılımıyla Türkiye-Kazakhstan International Bank kurulmuştur. 1993 yılında da Ziraat Bankası'nın %94'lük katılımıyla Kazakhstan-Ziraat International Bank, 1998 yılında ise Demirbank'ın %99.97'lik katılımıyla Demir-Kazakhstan Bank kurulmuştur. Maliye Bakanlığı, TİKA, OECD işbirliğinde gerçekleştirilen Ankara Çok Taraflı Merkezi vergi eğitim programları her yıl düzenlenmektedir.⁶⁴

Kazakistan Cumhuriyeti 2005–2010 yılları sosyal-ekonomik gelişim Konsepti uyarınca ekonomik ilişkileri geliştirme planında öncelikli ülkelerin başını çeken Türkiye Cumhuriyetidir. 2009 yılı dünyadaki finans krizleri ve dünya ekonomisi temposundaki düşüşler iki ülke arasındaki mal tedavülüne kendi damgasını vurmakla beraber Türk şirketlerinin yatırım faaliyetlerini yavaşlattı.

Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerine göre; Türkiye'den ihraç edilen ürünler ağırlıklı olarak makine ve cihazları, plastik ve plastik eşyaları, prefabrik yapıları, mobilya ve aydınlatma cihazları olurken, ithal edilen Kazak mallarının büyük bölümünü metalürji alanı maddeleri, buğday ve petrol ürünleri oluşturmaktadır. Ticari ilişkilerin gelişmesinde önemli bir mekanizma da Hükümetler arası Karma Ekonomik Komisyonudur (KEK). Almatı'da bulunan Kazakistan-Türkiye İşadamları Derneği (KATİAD),

⁶³Agency of Statistics of the Republic of Kazakhstan: Statistical Yearbook of Kazakhstan, Almaty 2010, s. 43.

⁶⁴Öner Kabasakal, "Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri İle Ekonomik Ve Ticari İlişkileri", *Avrasya Etüdüleri Dergisi*, Sayı 20, (Bağımsızlığın 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri Özel Sayısı) Yaz, Ankara 2001, s. 38-43.

diğeri de Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) bünyesinde faaliyet gösteren Kazak-Türk İş Konseyi tarafından gerçekleştirilen bir araştırmaya göre, 2003 yılına kadar Türkiye'nin Kazakistan ekonomisine yaptığı yatırımın toplam tutarı yaklaşık olarak 1,5 milyar dolardır. 2005 yılındaki büyükelçimiz Sayın Hakkı Taner Seben'in ifadesine göre bu rakam 2 milyar doları aşmıştır.⁶⁵ (2011 yılında tahminimize göre bu rakam yaklaşık olarak 6 milyar dolardır.) Türk yatırımlarının yüzde 90'ı ekonomi alanındaki petrol, iletişim ve bankacılık, ayrıca eğitim ve otelcilik sektörlerine odaklanmıştır. TPAO (Türk Petrolleri) Kazakistan ekonomisinin petrol sektörüne 500 milyon dolar yatırımda bulunmuştur.

Türk şirketleri tarafından iletişim alandaki 350 milyon dolarlık projelere yatırım yapılmıştır. (2011 itibariyle RKSA) Türk uzmanlarının tahminlerine göre yaklaşık 204 milyon doları Türk yatırımcı tarafından bankacılık, gıda üretim ve otelcilik alanlarına, 144,9 milyon dolar ise eğitim alanına yatırılmıştır. Verilen rakamlar Kazakistan'a yapılan Türkiye yatırımlarının üçte ikisini oluşturmaktadır. Diğer yatırımlar ise küçük ölçektedir. Son yıllarda Kazakistan'da faaliyet gösteren Türk şirketleri ile olumlu işbirliği tecrübesi gelişti ki bunlar büyük Türk finansal-sanayi gruplarının Kazakistan'ın ekonomik altyapısını güçlendirmek için geliştirilen projelere katılma, petrol, hafif, gıda sanayi ve iletişim sektörüne yatırım yapma imkânı sunmaktadır.⁶⁶ Türkiye Müteahhitler Birliği'nin verilerine göre 1993-2003 yılları arasında Türk inşaat şirketleri tarafından gerçekleştirilen müteahhitlik çalışmalarının toplam tutarı yaklaşık 3,5 milyar dolardır.⁶⁷ 2010 yılına kadar gerçekleştirilen müteahhitlik hizmetlerinin toplam tutarı ise 18 milyar dolardır.⁶⁸ (Sadece 2010 yılında 8 proje gerçekleşmiştir.) Sonuç olarak, BDT ülkeleri arasında doğrudan dış yatırımlarının ülkeye çekilmesi alanında şüphesiz lider olan Kazakistan'da son yıllarda yatırım ikliminin giderek iyileştirilmesi, birçok önde gelen Türk firmalarının ilgisini çekmekle beraber ülkeye daha fazla yatırım yapma konularında ciddi eğilime girmelerine neden gösterilmektedir.

Türk Eximbank tarafından Kazakistan'a 55,7 milyon dolar ihracat kredisi, 184,3 milyon dolar proje kredisi tahsis edilmiştir. İhracat kredisi ile gıda, ilaç, mobilya, inşaat malzemesi, otomobil, telekomünikasyon cihazları

⁶⁵Mezhdunarodnyii delovoi zhurnal Kazakistan , 2006 god " Turtsiya i Kazahstan - dva tyurkskih kryla Yevrazii " № 1, s 5. (Международный деловой журнал Қазақстан, 2006 год "Турция и Казахстан – два тюркских крыла Евразии" №1, s. 5.)

⁶⁶Kazakistan Büyükelçiliği, <http://www.kazakhstan-turkey.com/turkiyeileticaret.htm>, (Erişim tarihi: 07.06.2011).

⁶⁷Türkiye Müteahhitler Birliği, <http://www.tmb.org.tr/genel.php?ID=2> 22.09.2010, (Erişim tarihi: 01.06.2011).

⁶⁸Türkiye Müteahhitler Birliği, *İnşaat Sektörü Analizi*, Nisan 2011, s. 10.

BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKISTAN VE TÜRKİYE ARASINDAKİ
SOSYO-EKONOMİK İLİŞKİLER (1990-2011)

ve tıbbi teçhizat ihracatı desteklenmiş ve 40 milyon doları kullanılmıştır. Proje kredisi ile turizm, otel, deri işleme, giyim, gıda ve telekomünikasyon projeleri finanse edilmiş ve 173,3 milyon dolarlık bölümü kullanılmıştır.⁶⁹

YILLAR	İHRACAT (FOB)	DEĞİŞİM (%)	İTHALAT (CIF)	DEĞİŞİM (%)	HACİM	DENGE
2000	118	22,9	346	17,1	465	—227
2001	119	0,90	90	—73,9	209	29
2002	160	33,7	203	125,6	363	—43
2003	233	46,1	266	30,8	499	—32
2004	355	52,0	442	65,8	797	—86
2005	459	29,3	558	26,4	1.017	—98
2006	696	51,5	993	77,8	1.689	—296
2007	1.079	55,0	1.284	29,2	2.363	—204
2008	890	—17,5	2.331	81,6	3.221	—1.441
2009	633	—28,9	1.348	—42,2	1.981	—715
2010	819	29,4	2.464	82,7	3.283	—1.645
2011*	402	-	1.228	-	1.630	-

Tablo 2: Kazakistan'la Dış Ticaretimizin Gelişimi (Milyon dolar)**

Kazakistan'ın bağımsızlığından itibaren iki ülkenin ticari ilişkileri sürekli olarak artmış, 1992'de 30 milyon dolar olan ticaret hacmi 2008 yılında 3 milyar doları aşmıştır. 2010 yılında iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 3.283 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. “İkili ticari ilişkilerimizin başladığı 1992 yılından itibaren, Kazakistan'a ihracatımız 1999 yılına kadar sürekli bir artış eğilimi izlemiştir. 1998 yılında Rusya Federasyonu'nda yaşanan mali krizin etkisiyle ihracatımız önemli ölçüde gerilemiştir. 1992 yılında 19 milyon Dolar olan ihracatımız 1998 yılında 214 milyon dolar ulaşmış ve genel ihracatımızın %0,8'ini oluşturmuştur. 2000–2001 yıllarında 120 milyon dolar düzeyinde gerçekleşen ihracatımız, 2002 yılından itibaren tekrar artış eğilimine girmiş ve 2003–2004, 2005 ve 2006 yıllarında sırasıyla 233, 355, 459 ve 696 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

2007 yılında ise Kazakistan'a olan ihracatımız 1 milyar doları geçerek rekor kırmıştır. 2010 yılında ise ihracatımız 819 milyar dolarda kalmıştır. Kazakistan'dan ithalatımızdaki artış eğilimi ise 2001 yılına kadar devamlılık arz etmiştir. 1992 yılında 10 milyon dolar olan ithalatımız, 2010 yılında 2.464 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu artışın en önemli sebebi

⁶⁹Öner Kabasakal, *a.g.m.*, 2001, s. 43.

* 2011 yılı bilgileri Kazakistan İstatistik Kurumundan tarafımızdan derlenmiştir (Hazirana kadar).

** *Dış Ticaret Müsteşarlığı Kazakistan Ülke Profili*, Ankara 2010, s. 4.

Türkiye'nin Kazakistan'dan petrol ve kömür alımını artırmasıdır.”⁷⁰ 2011 yılında ihracatımız 402 milyon dolar iken ithalatımız 1.228 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

“Kazakistan'ın genel ihracatımız içindeki payı % 0,43 iken, bu değer 2007 yılına kadar sürekli artmış ve 2007 yılı içinde ihracatımız içindeki payı % 1 olmuştur. 2008 yılında ise genel ihracatımız içindeki payında bir düşüş gözlenmiştir. Bu değer % 0,68 olmuştur. Genel ithalatımız içindeki payı 2001 yılında % 0,22 ve 2002 yılında % 0,40'lık düşüşler dikkate alınmadığında 2008 yılına değin sürekli bir artışın olduğu gözlemlenmektedir. Kazakistan'ın 2008 yılında genel ihracatımız içindeki payı % 1,16'dır.”⁷¹ 2009 yılında bu değer azalsa da 2010 yılında tekrar aynı seviyeye çıkmıştır.

Kazakistan petrolünü “Karadeniz üzerinden boğazlar vasıtasıyla deniz yolu ile dünya piyasalarına vermektedir. Aynı zamanda bu hattın kullanılması bölge ülkeleri ile karşılıklı olarak yararlı bir işbirliğine dönüşmüştür.”⁷² Türkiye'nin enerji koridoru olmasını sağlayacak en önemli projelerden birisi de Nabucco boru hattıdır. Son dönemde Türkiye Nabucco doğalgaz boru hattıyla dünya enerji kamuoyunda güven tazelemiştir. Ortadoğu, Orta Asya ve Hazar bölgesinin doğalgazını Avrupa'ya taşımayı amaçlayan Nabucco'nun 6 ortağından biri olan Macaristan, 2008 Şubat sonunda Nabucco'ya 'rakip' olarak gösterilen Rusya'nın Güney Akım projesine de dâhil olmuştur.⁷³ Avrupa'nın doğalgazda Rusya'ya olan bağımlılığını azaltacak Nabucco projesinde hükümetlerarası ve ev sahibi ülke anlaşmalarının henüz imzalanmamış olması, boru hattını dolduracak miktarda doğalgaz kaynağı bulunamaması nedeniyle 200 milyon Avro'luk AB kaynağından yararlanamama tehlikesi bulunmaktadır. Bu hattın petrol kaynağını oluşturan ülkelerin başında Kazakistan yer almaktadır. “AB kaynakları tarafından Rusya'ya bağımlılığın azaltılmasını savunan Polonya ile birlikte projeye ev sahipliği yapan Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Avusturya'nın desteğiyle Nabucco'nun AB paketine girmesinin siyasal irade ifadesi açısından önem taşıdığını vurgulamaktadırlar. Maliyeti 8 milyar Avro olarak hesaplanan Nabucco doğalgaz hattının 2013 yılında faaliyete girmesi

⁷⁰ Konya Ticaret Odası, *Kazakistan Cumhuriyeti Ülke Raporu*, Etüd-Araştırma Servisi, Konya 2006, s. 39-40.

⁷¹ Mehmet Dikkaya, *a.g.e.*, s. 245.

⁷² Kh. A. Ospanov, A. E. Esentugelov, V. D. Markov and M. A. Khasanova, “Industrial Development and Export Promotion in Kazakhstan: Constraints and Prospects”, *Transformation in Kazakhstan: Issues and Challenges*, The Sasakawa Peace Foundation, Minato-ko, Tokyo 2008, s. 120.

⁷³ Zaman Gazetesi, *Macaristan Başbakanı Ferenc Gyurcsany Türkmenistan'a Geliyor*, Dış İlişkiler, 09.04.2008, s. 8.

beklenmektedir.”⁷⁴ Nabucco’ya 4 milyarlık kredi haberleri üzerine Rusya Başbakanı Putin harekete geçmiştir. Putin, “Bizim Güney Akım Projesi Nabucco’dan çok önce hayata geçecek”⁷⁵ demiştir. Putin Nabucco’ya verilmesi öngörülen gazın da belli olmadığını ve bu konuda birçok soru işareti olduğunu öne sürmüştür. Sonuçta Avrupa’ya verilecek gaz konusunda Nabucco ve Güney Akım rakip projeler olarak konumlanmaktadır. Nabucco ile Orta Asya’dan Türkiye üzerinden AB’ye gaz vermek planlanmaktadır. Güney Akım ise Ukrayna’yı güneyden by-pass eden Rusya’nın Bulgaristan üzerinden doğrudan AB’ye gaz vermesini öngörüyor. Bu süreçte Kazakistan Nabucco’ya dâhil olmaya hazır olduğunu söylese de bu noktada proje tamamen gerçekleşmeden Rusya’dan yeni hamleler beklenebilir.

Kazak-Türk dış ticareti 1997–2010 yılları arasında düzenli bir şekilde artış göstermesine rağmen beklenen ticarete yaratıcı etkiler oluşmamıştır. “Artan ihracat gelirlerine rağmen Kazak piyasalarında yeterince etkin olamayan Türkiye kaynaklı mal akımları daha çok gelişmiş ülke pazarlarına önem vermekte, coğrafi uzaklık ve ulaşım alt yapısındaki yetersizliklerden etkilenmektedir.”⁷⁶ Ayrıca Orta Asya ülkelerinin tüketim malları ihtiyacını karşılamak için Çin sanayine yöneliminin artması da diğer olumsuz bir faktördür. Hem Çin ile coğrafi yakınlık, hem de Türk mallarına göre daha ucuz olan bu mallar, gelecekte petrol dışı ticareti önemli ölçüde etkilemeye devam etmesi beklenmektedir.”⁷⁷

İki ülke arasındaki dış ticarete 2001 yılında kısmi bir düşüş gözükmele birlikte 2008 yılına değin sürekli bir artış olmuştur. İthalat ve ihracat’ın gelişim seyrinin iyi olmasına rağmen yeterli düzeye ulaşamadığı da bir gerçektir. Buna rağmen Türk-Kazak ilişkilerinin gelişmesi ekonomik problemlere yönelik çözüm önerileri ile ilişkilidir.⁷⁸ 2010 yılında dış ticaret hacmi yine gelişmeye yönelik bir ivme kazanmıştır.

⁷⁴Nabucco için 200 Milyon Avro, <http://www.tumgazeteler.com/?a=4842110> 20.03.2009, (Erişim tarihi: 10.10.2010).

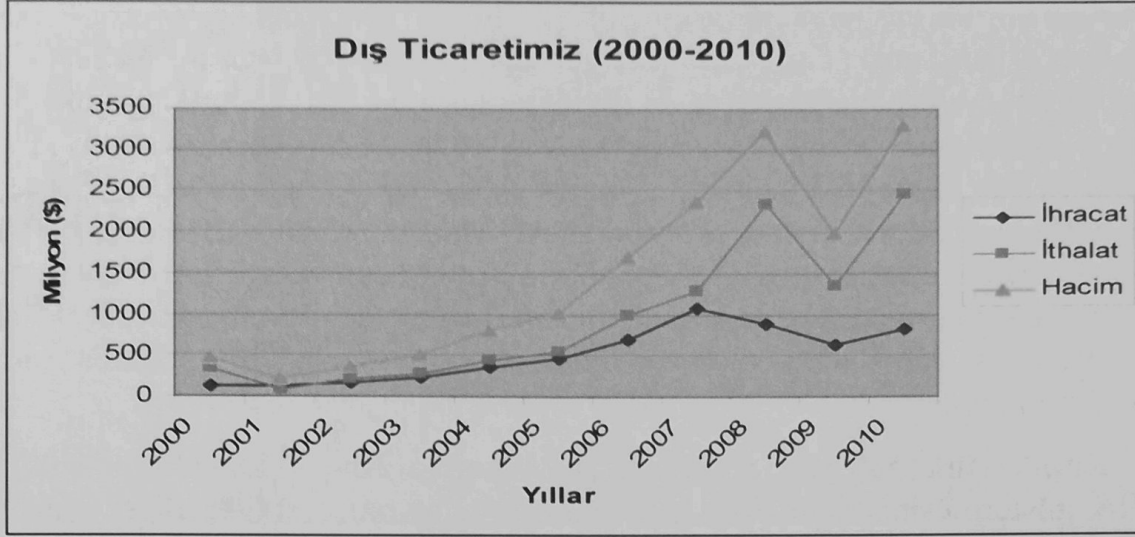
⁷⁵<http://www.euractiv.com.tr> 19.09.2010, (Erişim tarihi: 10.10.2010).

⁷⁶Ticaretin gelişimine olumsuz etki eden nedenler olarak bu ülkeye gönderilmiş olan ticari malların kalitesinin düşük olması da gösterilebilir. Örneğin Kazakistan’ın bağımsızlığının ilk yıllarında bu ülkeye Türkiye’den gönderilen otomobiller iklim koşulları gözetilmeden yollanmıştır. Yollanan içkilerden zehirlenme vakaları olmuştur. Bavul ticareti ile giden malların bazıları ise defolu çıkmıştır.

⁷⁷ Mehmet Dikkaya, *a.g.e.*, s. 246.

⁷⁸ Mehmet Dikkaya, *a.g.e.*, s. 245.

Tablo 3 Dış Ticaretimiz*

Kazakistan'la dış ticaretimizin gelişmesi Orta Asya'daki istikrara katkı sağlamakla birlikte bizim de enerji kalemlerimizde ciddi bir maliyet azalmasına yol açması beklenmektedir.

Kazakistan'da Faaliyet Gösteren Türk Şirketleri ve Bunların Yatırımı

Kazakistan'da faaliyet gösteren yabancı ülke şirketleri sıralamasında Türkiye 4. sıradadır. Türkiye'den giden girişimciler bağımsızlığın ilk yıllarında birçok fırsatlar yakalamış ve bunu değerlendirmişlerdir. Büyük yatırımlar yapmalarına rağmen yine de şirketlerimizin ABD veya Rus firmalarına sağlanan kolaylıklardan pek yararlandığı söylenemez. Dolayısıyla Türkiye, gerçekleştirdiği ekonomik yatırımların yaratması gereken pozitif ayrımcılık imkânlarından yararlanamamaktadır. Bunda yerleşik anlayışların ve küresel gelişmelerin Türkiye'nin bu ülkelerdeki hareket alanına yönelik negatif bakışları da önemli bir etkidir. Ayrıca Kazakistan en azından sistemdeki mafya sorununu bugün dahi giderememiştir. Devlet geleneği oturdukça zamanla bu tarz problemlerin aşılacağı düşünülmektedir.

“Türk firmaları tarafından Kazakistan'da istihdam edilen kişilerin %14,5'i Türkiye'den giden işgörenler, %85,5'i ise Kazak vatandaşı olan yerel işgörenlerdir. Diğer bir deyişle istihdam edilen her bir Türkiye'den giden işgörene karşılık, 8 Kazak işgören işe alınmış olmaktadır. Yine toplam istihdamın %22,7'sini inşaat firmaları, %18'ini eğitim kurumları ve %11,6'sını ticaret sektörü firmaları sağlamaktadır.”⁷⁹

* Dış Ticaret Müsteşarlığı verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

⁷⁹Salih Ercan ve İsmail Gökdeniz, *a.g.m.*, 2009, s. 73.

Kazakistan, Orta Asya'da Türk yatırımlarının önemli bir kısmına ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye, sermaye miktarı açısından Kazakistan'daki en büyük on dördüncü yatırımcı ülke olup, aynı zamanda ülkedeki en çok sayıda yabancı sermayeli şirkete de sahiptir. Kazakistan verilerine göre Kazakistan'da 270 (Tüm Sermayesi Türkiye Kaynaklı) Türk şirketi faaliyet göstermekte ve bu şirketlerde 40 bine yakın Türkiye vatandaşı çalışmaktadır.⁸⁰ Türk Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın verilerine göre ise "Kazakistan'da Türk sermaye payı olan kayıtlı 500 adet şirket bulunmaktadır. Ancak Kazakistan yetkililerince yapılan açıklamalara göre Kazakistan'daki Türk sermaye payına sahip firmaların sayısı 1000 civarındadır. Kazakistan'daki Türk yatırımları yaklaşık yüzde 85'i yerel halk olmak üzere 20 binin üzerinde kişiye istihdam yaratmıştır. Ülkedeki en önemli Türk işverenleri, istihdamın yüzde 20'den fazlasını yaratan inşaat firmalarıdır. ABD ve İngiltere gibi ülkelerin Kazakistan'daki büyük boyutlu yatırımlarına bakıldığında bu ülkelerin daha çok petrol ve gaz endüstrisi, elektrik ve madencilik gibi sektörlerde yoğunlaştığı görülürken, Türk işadamlarınca gerçekleştirilen yatırımların daha çok ticaret, telekomünikasyon, otel işletmeciliği, süpermarket işletmeciliği, müteahhitlik, petrol ürünleri ve gıda imalatında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum kuşkusuz, Kazakistan'ın sürdürülebilir ekonomik kalkınmasında petrol ve maden dışı alternatif sektörlerinin gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır."⁸¹ Kazakistan'da iş yapan belli başlı Türk şirketleri ise şunlardır; TPAO, Okan Holding, Turkcell'in Kazakh Telekom ile oluşturduğu ve çoğunluk hissesine sahip olduğu K'Cell, Ahsel İnşaat, Koç grubunun Kazak ortağı Butya ile sahibi olduğu Rambutya Alışveriş Merkezleri, Anadolu Grubu'nun Kazakistan'da bira üretimi ve Coca-Cola şişeleme tesisi, Turkuaz Şirketler Grubu, Pakpen Plastik Yapı Elemanları Sanayi ve Ticaret, Kazakhstan Ziraat International Bank, Türkiye Kazakhstan International Bank. Bu şirketler çalıştırdıkları işçi sayıları ve cirolarına göre en büyük firmalardır.⁸²

2011 yılına değin iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin 6 milyar doları bulması beklenmektedir. Ticari ilişkilerin nispeten gelişmesine rağmen her alanda aynı durum pek yansımamaktadır. Halkın Türklere yaklaşımı Ruslarla

⁸⁰Hasen Moldabaev , Kalizhan Ospanov , Era telyearnasy , " Kazakstan - Turkiya biznes köpiri " 7 Kyrküiek , 2007 09:17 [TK " Era " , Astana]. (Хасен Молдабаев, Қалижан Оспанов, *Эра телеарнасы*, "Қазақстан-Түркия бизнес көпірі" 7 Қыркүйек, 2007 09:17) [TK "Эра", Астана] <http://kaz.newsfactory.kz/17773.html>, (Erişim tarihi; 12 Aralık 2009).

⁸¹<http://www.deik.org.tr> 18.03.2010, (Erişim tarihi; 17.05.2011).

⁸²Journal of Kazakhstan Today, "Kazakstan men Түркия экономикалык қарым - қатынастарды кеңейтуге мүдделі" (Қазақстан мен Түркия экономикалық қарым-қатынастарды кеңейтуге мүдделі), 14.12.2007 "Kazakhstan Today" Agenttiği jŞC. Agenttiği ЖШС.

kıyaslandığında oldukça soğuktur. Bu ülkede çalışan firma yetkililerimiz her zaman vize sorunu yaşamakta, polisten de kötü muamele görmektedirler. Ayrıca güvenlik sorunları vardır. Ülkede rüşvet oldukça yaygındır. Hatırlanacağı üzere geçmişte üzerine şiddet uygulanan çalışanlarımız dahi olmuştur. Bu tip sorunlar küçük gibi gözükse de ileride daha büyük sıkıntılara yol açması olasıdır. Kazak Hükümeti'nden dileğimiz en azından kardeş (Baurdaş) ülke olarak kabul edilen Türkiye vatandaşı olan çalışanlara kolaylıklar gösterilmesidir.

Kazakistan, komünizmden serbest piyasa ekonomisine geçişte dikkate değer bir gelişme göstermiştir. "Kazakistan'ın sosyal ve ekonomik dönüşümü tamamlandığında Orta Asya'daki eski ticaret yolları tekrar işlevsellik kazanacaktır."⁸³ Bu bağlamda Kazakistan'daki Türk şirketlerinin sayısının arttığını görüyoruz.⁸⁴ Ancak yatırımların büyük bir kısmını büyük şirketler yapıyor. Türk yatırımlarının toplamı 5 milyar dolara yaklaşmış durumda.⁸⁵ Türkiye için büyük bir rakam. Ancak ABD'nin bu ülkede yaptığı 60-65 milyar dolarlık yatırım, dikkate alındığında Türk yatırımları hala yetersiz kalmaktadır. Firmalarımızın bazı alanlarda yetersizliği göze çarpmaktadır. Özellikle enerji alanında Türk şirketlerinin yatırım eksikliği gözleniyor. Buna karşın inşaat alanında Türkler hemen dikkati çekiyor. Örneğin Astana Havaalanı'nı bir Türk şirketi inşa etti. Ayrıca tüketim mallarında da Türk ürünlerinin genişleyen bir pazarı var. Kazak tüketiciler lükse düşkünler. Kazandıklarını üzerlerinde göstermek istiyorlar. Belki de bu nedenle geçen yıl 15 milyon nüfusu olan ülkede 200 milyon çift Türkiye yapımı ayakkabı satılmış. Tüm bunların ötesinde Türkler ile Kazaklar arasındaki sosyal ilişkilerde de bir patlama yaşanıyor. Karma evlilikler, eğitim yatırımları ve diğer alanlardaki ilişkiler kalıcı işbirliğinin altyapısını oluşturuyor. Eğitimini Türkiye'de tamamlamış Kazaklar ve Kazakistan'daki Türk okullarında eğitim alanlara ek olarak bir de Kazakistan'da okuyan Türkler var. Böylece Türkçe, Rusça ve Kazakça lisanlarını çok iyi konuşabilen üç dilli bir nesil ortaya çıkmış. Belki de Türkiye'nin en çok önem vermesi gereken husus bu alandır.⁸⁶ Bu manada Kazakistan ve Türkiye arasındaki ilişkilerin önemi her geçen gün daha da artmaktadır. 1989 ve 1991 yılları arasında Sovyet

⁸³ A. P. Larson, "Kazakhstan: Finishing the Transformation.", *Under Secretary for Economic, Business, and Agricultural Affairs, The DISAM Journal*, Fall 2002/ Winter 2003. p. 22.

⁸⁴ <http://dmk.kz> 26.10.2009, (Erişim tarihi; 17.05.2011).

⁸⁵ İhsan Güneş, "Türk Cumhuriyetleri", <http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/IOLTP/2292/unite08.pdf> 10.10.2009, (Erişim tarihi; 14.05.2011).

⁸⁶ Sedat Laçiner, "Kazakistan-Türkiye İlişkileri", <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=597>, (Erişim tarihi; 10.12.2009).

Bloğunda yaşanan bir dizi siyasal dönüşüm neticesinde⁸⁷ Kazakistan bağımsızlığını kazanmış ve bozkırın Asya Kartalı özgürlüğe doğru uçmaya başlamıştır. Özgürlüğün siyasal, sosyal ve de ekonomik boyutu vardır. Türkiye'nin bu Türk devletiyle tesis veya ihya edeceği bağların mana ve mahiyetinin diğer dünya devletlerinininkinden çok daha farklı olacağı ve bu nedenle de sağlam ve hassas temellere oturtulması gerektiği meydandadır.⁸⁸ Türkiye ile Asya'nın yükselen kartalı Kazakistan arasındaki sosyal ve ekonomik ilişkiler her ne kadar olumlu yönde gelişse de hala yeterli düzeye ulaştığı söylenemez. Umuyoruz ki Kazakistan-Türkiye ilişkileri "2030" ortak stratejik kararları doğrultusunda istenen seviyeye gelecek ve bu ülkede iş yapan daha çok şirketimiz olacaktır.

Türkiye'deki Kazak Şirketlerinin Faaliyetleri

Son yıllarda Kazak şirketleri de Türkiye'de iş yapmaya başlamıştır. Petkim'in özelleştirme ihalesinde birinci gelen Kazak - Rus ağırlıklı konsorsiyumu oluşturan şirketlerin ortaklık yapısı üzerinde tartışmalar devam etse de, 2.05 milyar dolarlık teklif Türkiye'de Kazak sermayesi gerçeğini net bir şekilde açığa çıkarmıştır. Kazak konsorsiyumu Petkim'i almak istemişse de, satış gerçekleşmemiştir. "Petrol ve doğalgaz rezervlerinin işlenmeye başlaması, 15 milyon nüfusuyla Basra Körfezi ülkelerini andıran bir Orta Asya ülkesinin dış yatırımcı olarak ortaya çıkmasına neden oldu. Kazakistan'ın dış yatırımlarında başta Rusya olmak üzere daha çok eski Sovyet cumhuriyetleri başı çekti. Sonrasında kültürel bağlar sayesinde ilk önce Kazakistan topraklarında Türklerle kurulan iş ilişkileri sonucunda Kazak sermayesi yönünü Türkiye'ye çevirdi. Turizm ağırlıklı bireysel yatırımlara rağmen Türkiye'deki mevcut kurumsal Kazak yatırımları, Turan Alem- Şekerbank ortaklığı ve emlak geliştirme şirketi Capital Partners'in Bodrum'daki 14 koylu 4 milyon 800 bin metrekaarelik araziye inşa ettiği marina, turizm kompleksi ve konut projesinden oluşuyor. 2012 yılında bu büyük yatırım bittiğinde tanıtım kampanyasına başlayacağı tahmin edilmektedir. Projedeki satılabilir ünitelerin yüzde 10'unun ise Türkiye'de tatil yapmanın popüler olduğu Kazakistan'ın vatandaşları için ayrıldığı konuşuluyor. Kazak sermayesinin Türkiye'de özellikle enerji ve finans sektörleriyle ilgilendiği bilinmektedir. Kazkommerzbank, Oyakbank ile ciddi biçimde ilgilenmiş ve bilgi odasına dahi girmişti. Kazaklar'ın Halk Bankası

⁸⁷ Anders Åslund & Peter Boone & Simon Johnson, "How to Stabilize: Lessons from Post - communist Countries," *Brookings Papers on Economic Activity, Economic Studies Program*, The Brookings Institution, vol. 27(1), 1996, p. 217.

⁸⁸ Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkileri Raporu Özeti*, Kitap 5, Yayın No: DPT: 2410- ÖİK:471, 1. Baskı, Ankara 1995, s. 68.

ile ilgili planlar yaptığı ise konuşulmaktadır.”⁸⁹ Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev de, Mayıs 2003’te Türk-Kazak İş Konseyi Toplantısı’nda yaptığı konuşmada Kazak firmalarının yeterli kaynaklara sahip olduklarını ve Türkiye’de yatırım yapmak istediklerini ifade etmiştir. Bu doğrultuda, Türkiye’nin Kazakistan’daki yatırımlarında görülen artışa paralel olarak, Kazakistan’ın Türkiye’de yaptığı yatırımlar da son yıllarda ivme kazanmıştır. Son on yılda Türkiye de kurulan Kazak sermayeli şirketlerin sayısı 150’ye ulaşmıştır. Sadece İstanbul’da 74 adet Kazak sermayeli şirket bulunmaktadır. Kazak yatırımların yoğunlaştığı illerimiz İstanbul’dan sonra Antalya ve Ankara’dır. Yatırımların en yoğun olduğu sektörler bankacılık, enerji, gayrimenkul ve turizmdir. Türkiye’deki Kazak yatırımlarının büyüklüğü yaklaşık 4,0 milyar dolardır. Türkiye’deki önemli Kazak yatırımları arasında KazMunaiGaz ve Capital Partners turizm ve gayrimenkul alanında, Sat &Co Company’nin madencilik alanında, Land Mark Grubunun gayrimenkul alanındaki yatırımları da sayılabilir.⁹⁰ Kazakistan’ın Türkiye’deki yatırımlarında özellikle özelleştirme konusu olan alanlarda daha aktif olması beklenebilir.

Sonuç

Bu çalışmada Türkiye ile Kazakistan arasındaki ilişkilerin bağımsızlık sonrası gelişim seyri açıklanmıştır. 1991 yılından beri geçen 20 yıllık süre içinde sağlanan gelişmelerin arzulan veya olması gerekenden daha geri düzeylerde olduğu görülmektedir. Aslında bu ilişkilerdeki düzeyin daha geri olması, bağımsızlık sonrası Türk Dünyası ülkeleri ile bir bütünlüğün oluşturulabileceği yönündeki beklentilerden de ne kadar uzak kaldığı veya bu yöndeki arzuların gerçekleşebilmesinin gerçekte ne kadar zor aşamaları beklediğini de yansıtmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin dokuzuncu Cumhurbaşkanı S. Demirel’in “Adriyatik kıyılarından Çin Seddi’ne kadar Türk Dünyası varlığının inkâr edilemeyeceği” yönündeki sözleri, Türk milletinin büyük ve geniş coğrafyaya yayılmış bir gücün ifadesi olduğu ve bu coğrafyadaki karındaşlar ile güçlü ilişkilerin kurulmasının büyük bir güç yaratabileceği yönündeki beklentilere ulaşmanın zorluğunu da ortaya koymaktadır. Geçen süreç içinde Türkiye’nin Kazakistan ve diğer Türk cumhuriyetleri ile arasındaki ilişkilerde çok fazla aşama kaydedilemediği, kardeşlerin tekil ve kalorisiz düşük ilişkiler ile kopuk coğrafi bir görünüm sergilemeye devam ettikleri görülmektedir. Bunda istenilen düzeyde ekonomik ve siyasi ilişkilerin kurulmasında gerek ülkemiz, gerekse diğer kardeş ülkelerin içsel

⁸⁹<http://www.sabah.com.tr> 16.07.2007, (Erişim tarihi; 10.11.2009).

⁹⁰<http://www.deik.org.tr> 09.14.2010, (Erişim tarihi; 10.04.2011).

BAÇIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE ARASINDAKİ
SOSYO-EKONOMİK İLİŞKİLER (1990-2011)

yapılarından kaynaklanan faktörler önemlidir. 2000'li yılların başlarına kadar ülkemizde yaşanan ekonomik ve politik istikrarsızlıkların bu ilişkilerin geliştirilmesi yönünde harcanması gereken mesai için yeteri kadar önem gösterilememesi ve bu ülkelerin yeniden yapılanma süreçlerinde gerek duydukları ekonomik yardımın yapılabilmesindeki imkânsızlıklar, sorunun Türkiye ayağını oluşturmaktadır. Karşı taraf bakımından ise politik yapının oluşturulması demokrasi deneyimsizliği ve demokratik kültürün zayıflığı, bu ülkelerin Sovyet geçmişleri ve Moskova yönlü politik beklentileri, Türkiye ile ilişkilerdeki atılacak adımların zayıf kalmasına neden olmaktadır. Ekonomik alanda ise özel teşebbüs kültürünün yeni tesis ediliyor olması ve bu alandaki sermaye unsurunun zayıflığı da ekonomik ilişkilerde zayıflık yaratmaktadır.

Türkiye ile Kazakistan arasındaki ilişkiler istenilenden geri düzeyde olmasına ve coğrafi uzaklığa rağmen, yakın olan kardeş ülkelerden çok daha ileri ve sıcak ilişkilerin kurulmuş ve geliştirilmekte olduğunu belirtmek mümkündür. 2010'un Kasım ayı sonunda internete düşen diplomatik belgelerde Azerbaycan yönetiminin Türkiye'nin bir enerji ülkesi olmasını istemediğimizden doğal gazı Rusya'ya satıyoruz demesi gibi aslında kardeş ülke yönetimlerinin ülkemiz hakkında nasıl bir düşünce yapısına sahip olduğunun ifşaatıdır. Bu durum Türkiye'nin Ortaasya siyasetinde ne kadar temkinli bir politik süreç izlemesi gerektiğini de yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA

Adanalı, Neslihan, *Kazakistan Cumhuriyeti Temel Ekonomik Göstergeleri ve Türkiye Kazakistan Dış Ticareti*, İzmir Ticaret Odası Bilgilendirme Bülteni, İzmir 2006.

Adıbelli, Barış, "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Merkez-Çevre Denkleminde Tehdit Algılaması ve Güvenlik Yapılanması", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Genelkurmay Basım Evi, Sayı:3, Yıl:2, Ankara 2004, s. 217-242.

Agency of Statistics of the Republic of Kazakhstan: *Statistical Yearbook of Kazakhstan* (Astana: Agency of Statistics of the Republic of Kazakhstan, 2006); *Kazakhstan za gody nezavisimosti*, Almaty, National Bank of Kazakhstan (www.nationalbank.kz), Ministry of Finance (www.minfin.kz). (Erişim tarihi: 05.06.2010).

Agency of Statistics of the Republic of Kazakhstan, *Statistical Yearbook of Kazakhstan 2010*.

Ahmet Yesevi Üniversitesi; *Genel Bilgiler*, <http://www.yesevi.edu.tr/> (Erişim tarihi: 07.06.2010). *Tarihçe*,

http://www.yesevi.edu.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=118 (Erişim tarihi: 07.06.2011).

Alaş Aynası, “Tybi bir Turkiya – strategyalık eriptesimiz”, 23 Kazan 2009, (Алаш Айнасы, “Түбі бір Түркия – стратегиялық әріптесіміз”, 23 Қазан 2009,) www.alashainasy.kz (Erişim tarihi: 15.03.2010).

Anders Åslund & Peter Boone & Simon Johnson, "How to Stabilize: Lessons from Post -communist Countries," *Brookings Papers on Economic Activity, Economic Studies Program*, The Brookings Institution, vol. 27(1), 1996.

Avrasya Merkezi, <http://avrasyamerkezi.okan.edu.tr/node/15> 08.12.2009, (Erişim tarihi: 05.06.2011).

Balcı, Bayram, *Orta Asya'da İslam Misyonerleri: Fethullah Gülen Okulları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, <http://www.byegm.gov.tr> 14.12.2010, (Erişim tarihi; 26.12.2010).

Baycaun, Suale, “Bağımsızlıktan Günümüze Kazakistan İç Politikası ve Demokrasi Yolundaki Gelişmeler”, *Avrasya Dosyası-Kazakistan ve Kırgızistan Özel Sayısı*, Cilt: 7, Sayı: 4, Kış, Ankara (2001–2002), s. 70-85.

Batmaz, Nihat, “Türkiye-Kazakistan Arasındaki Ticari-Ekonomik İlişkiler, Türk Müteşebbislerinin Bu Ülkede Yaptıkları Yatırımların Boyutu ve Karşılaştıkları Sorunlar”, *Bilig*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Bahar, Sayı 29, Ankara 2004.

Bulutay, M., "Kazakistan - Turkiya Katynastarynyn 10 Zhyly", *Izgilik, Panidelnik, Almaty, Sentyabrya* 29, 2008, P. 7-11 (Бұлұтай, М., “Қазақстан – Түркия Қатынастарының 10 Жылы”, *Ізгілік, понеделник, Алматы, 29 сентябрь* 2008 г, P. 7-11).

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkileri Raporu Özeti*, Kitap 5, Yayın No: DPT: 2410- ÖİK:471, 1. Baskı, Ankara 1995.

Dikkaya, Mehmet, *Orta Asya ve Kafkasya Dönüşüm Süreci ve Uluslararası Ekonomi Politik*, Beta Yayıncılık, İstanbul 2007.

El-Farabi'de Türkçe Sınıfı Açıldı, <http://www.tumgazeteler.com/?a=5581297> 19.02.2010, (Erişim tarihi: 10.05.2011).

Eğitim Alanında İlişkiler, <http://www.kazakhstan.org.tr/> (Erişim tarihi: 07.06.2011).

BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE ARASINDAKİ
SOSYO-EKONOMİK İLİŞKİLER (1990-2011)

Ercan, Salih, İsmail Gökdeniz, "Girişimciliğin Gelişim Süreci ve Girişimcilik Açısından Kazakistan", *Bilig*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Bahar, Sayı 49, Ankara 2009, s. 59-82.

Giroux, Alain, "Kazakistan: Asya Devinin Potansiyeli ve Ekonomik Modeli", *Umutkan Tarih; Sovyet Sonrası Türkdilli Alan*, Metis Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 318-333.

Gömeç, Sadettin, "Kırgız Muhafız Alayı Türkiye'de Staj Yapacak", *Yüce Erek*, 1/7, Ankara 1999, s. 31.

Gömeç, Sadettin, "Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 1/1 Fall, Ankara 2007, s. 114-131.

Gumpel, Werner, "Orta Asya Cumhuriyetlerinde Ekonomik Gelişme ve Entegrasyon", *Avrasya Etüdüleri Dergisi*, Sayı 13, İlkbahar, Ankara 1998, s. 19-33.

Güneş, İhsan, "Türk Cumhuriyetleri",
<http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/IOLTP/2292/unite08.pdf> 10.10.2009,
(Erişim tarihi; 14.05.2011).

Güzel, Hasan Celal, Manas Kazıbaev, Salter Mazıdov ve Ali Birinci, *Genel Türk Tarihi*, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt:10, Ankara, 2002.

Hasen Moldabaev , Kalizhan Ospanov , Era telyearnasy , " Kazakistan - Turkiya biznes köpiri " , 7 Kyrküiek 2007 09:17 [ТК " Era " , Astana]. (Хасен Молдабаев, Қалижан Оспанов, Эра телеарнасы, "Қазақстан-Түркия бизнес көпірі" 7 Қыркүйек, 2007 09:17) [ТК "Эра", Астана] <http://kaz.newsfactory.kz/17773.html>, (Erişim tarihi; 12 Aralık 2009).

<http://www.kazakhstan.org.tr/> 17.10.2009 (Erişim tarihi: 11.04.2011).

<http://www.deik.org.tr> 18.03.2010, (Erişim tarihi; 17.05.2011).

<http://dmk.kz> 26.10.2009, (Erişim tarihi; 17.05.2011).

<http://www.deik.org.tr> 09.14.2010, (Erişim tarihi; 10.04.2011).

<http://www.euractiv.com.tr> 19.09.2010, (Erişim tarihi: 10.10.2010).

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kazakistan-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa> 19.10.2009 (Erişim tarihi: 10.03.2011).

Journal of Kazakhstan Today, "Kazakistan men Tırkiya ekonomikalyk karym - katynastardy kenyeiituge myddeli" (Қазақстан мен Түркия

экономикалык карым-катынастарды кеңейтуге мүдделі), 14.12.2007
"Kazakhstan Today" Agenttigi JŞS. (Agenttigi ЖШС).

Kabasakal, Öner, "Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri İle Ekonomik ve Ticari İlişkileri", *Avrasya Etüdleri Dergisi*, Sayı 20, (Bağımsızlığın 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri Özel Sayısı) Yaz, Ankara, 2001, s. 37-59.

Kara Abdulvahap, Kazakistan-Türkiye İlişkileri,
<http://www.abdulvahapkara.com/?p=119> 10.10.2009 (Erişim tarihi:
10.03.2011).

Kazakistan-Türkiye Diplomatik İlişkileri, <http://www.kazakhstan.org.tr/>
17.03.2010 (Erişim tarihi: 02.06.2011).

Kodaman, Timuçin, "Türkistan Üzerinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin Rusya Federasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri İle Olan Rekabeti", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:13, Sayı:1, Isparta 2008, s. 335-350

Koba, Mahmud, "Türk Dünyasından Kısa Kısa", *Yüce Erek*, 2/17, Ankara 2000, s. 30

Konya Ticaret Odası, *Kazakistan Cumhuriyeti Ülke Raporu*, Etüd-Araştırma Servisi, Konya 2006.

Konya Ticaret Odası, *Kazakistan Cumhuriyeti Ülke Raporu*, Konya 2009.

Kazak İstatistik Kurumu, "2009 Jılgı Kazakistan Respublikası Halık Sanagı Kısqasha Korıtındılar", Astana 2010, (2009 ЖЫЛҒЫ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ХАЛЫҚ САНАҒЫ ҚЫСҚАША ҚОРЫТЫНДЫЛАР, Астана 2010).

Kazakistan Büyükelçiliği, <http://www.kazakhstan-turkey.com/turkiyeileticaret.htm>, (Erişim tarihi: 07.06.2011).

Kültürel İlişkiler, <http://www.kazakhstan.org.tr/> 12.11.2010 (Erişim tarihi: 05.06.2011).

Larson, A. P., "Kazakhstan: Finishing the Transformation.", *Under Secretary for Economic, Business, and Agricultural Affairs*, The DISAM Journal, Fall 2002/ Winter 2003, s. 22-25.

Laçiner, Sedat, "Kazakistan-Türkiye İlişkileri",
<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=597>, (Erişim tarihi; 10.12.2009).

Mandelbaum, Michael, *Central Asia and the world: Kazakhstan, Uzbekistan, Tajikistan, Kyrgyzstan, and Turkmenistan*, Council on Foreign Relations, 1994.

MEB, Yurt Dışı Eğitim Genel Müdürlüğü, <http://yeogm.meb.gov.tr>
14.04.2010, (Erişim tarihi: 10.06.2010).

Mezhdunarodnyii delovoi zhurnal Kazakistan , 2006 god " Turtsiya i Kazahstan - dva tyurkskih kryla Yevrazii " № 1, s 5. (Международный деловой журнал Қазақстан, 2006 год "Турция и Казахстан–два тюркских крыла Евразии" №1, s. 5).

Nabucco İçin 200 Milyon Avro, <http://www.tumgazeteler.com/?a=4842110>
20.03.2009, (Erişim tarihi: 10.10.2010).

Nazarbayev, Nursultan, "Zaman Gazetesine verdiği röportaj", Görüşen:
Ekrem Dumanlı, Zaman Gazetesi, 19 Ekim 2009.

Nazarbaev, Nursultan, www.akorda.kz, (Erişim tarihi: 10.05.2011).

Prezident Kazahstana Nursultan Nazarbaev i Prezident Turtsii Abdulla Gyul □ prinyali uchastie v rabote kazahstansko - turetskogo biznes - foruma. 14.12.2007 | Vneshnepoliticheskie meropriyatiya . (Президент Казахстана Нурсултан Назарбаев и Президент Турции Абдулла Гюль приняли участие в работе казахстанско-турецкого бизнес-форума. 14.12.2007 | Внешнеполитические мероприятия.) www.akorda.kz.

Resmi G. 22.09.1994 tarih, 22059 sayı, Resmi G. 07.02.1998 tarih, 23251 sayı, Resmi Gazete: 24.01.1993. ve Resmi Gazete: 27.04.1998.

Sabah, <http://www.sabah.com.tr> 16.07.2007, (Erişim tarihi; 10.11.2009).

Sezer, Baykan, *Osnovnye Problemy Tureckoi Sociologii, Publikaciya Universiteta Suleymana Demirelya*, Ed.: Tüfekçioğlu Hayati, Almaty 2005.

Shilibekova, Aigerim, "Turkey-Kazakhstan relationship in the military sphere: Outcome and Outlook", *European Journal of Economic and Political Studies (EJEPS)*1(2), 2008, s. 55-60

Shuinshina, Nazym, "Türkiye’de Kazakistan Eğitim Sistemlerinin Örgütsel Yapılarının Karşılaştırılması (Merkezi ve Taşra Teşkilatı Açısından)", Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

Şamgunova, Manar, "Kazakistan’ın Tehdit Algılamaları ve Bölgesel Güvenlik Politikaları", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

T.C. Astana Büyükelçiliği Eğitim Müşavirliği, “Büyük Öğrenci Projesi”, http://www.astanaegitim.com/kurumsal.asp?dr_kurum&kno=19, 13.03.2011
Türkiye Kazakistan Eğitim İşbirliğini Derinleştiriyor.

Tüfekçioğlu, Hayati, “Türk Dünyası Sosyoloji Çalışmaları Üzerine”, *Grazhdanskoe Obshestvo i Socialnyi Progress v 21-om Veke, Materialy Vtorogo Kongressa Sociologov Türkoyazychnyh Stran i Tretiego Kongressa Sociologov Kazahstana, Pri Podderjke Administracii Prezidenta respubliki Kazahstan Ministerstva Kultury i Informacii Respubliki Kazahstan*, Almatı 2008, s. 116-119.

Tüfekçioğlu, Hayati, “Kazakistan’ın Toplumsal Yapısı ve Sosyal Değişimi Üzerine”, *Ukrepleniye Mnogostoronnih Svyazey Mejdu Türkskimi Stranami (Rezultatutiy Kompleksnogo İssledovaniya)*, *Ministerstvo Kultury i Informacii Respubliki Kazahstan, Associaciya Sociologov Kazahstana, “Repus Kompanii Plus”*, Almatı 2006, s. 24-28.

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, <http://www.turan.org.tr> 10.10.2010, (Erişim tarihi: 10.05.2011).

Türkiye Gazetesi, www.turkiyegazetesi.com 2005-06-15, (Erişim tarihi; 11.12.2009).

Türkiye-Kazakistan Eğitim İlişkileri, <http://baybul.com/egitim-genel-konular/847235-turkiye-kazakistan-egitim-iliskileri.html>, (Erişim tarihi; 19.12.2009).

Türkiye-Kazakistan Eğitim İlişkileri, http://yeogm.meb.gov.tr/ikili/turk_cum.html/kazakistan.html (Erişim tarihi: 07.06.2011).

Türkiye-Kazakistan Eğitim İlişkileri, http://yeogm.meb.gov.tr/ikili/turk_cum.html/kazakistan.html (Erişim tarihi: 07.06.2011).

Türkiye Müteahhitler Birliği, <http://www.tmb.org.tr/genel.php?ID=2> 22.09.2010, (Erişim tarihi: 01.06.2011).

Türkiye Müteahhitler Birliği, *İnşaat Sektörü Analizi*, Nisan 2011.

Ospanov, Kh. A. Esentugelov, A. E. Markov V. D. and Khasanova, M. A. “Industrial Development and Export Promotion in Kazakhstan: Constraints and Prospects”, *Transformation in Kazakhstan: Issues and Challenges*, The Sasakawa Peace Foundation, Minato-ko, Tokyo 2008, s. 75-151.

Özdemir, Hülya, “AB’nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Açısından Kazakistan’ın Bölgedeki Önemi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler

BAÇIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE ARASINDAKİ
SOSYO-EKONOMİK İLİŞKİLER (1990-2011)

Enstitüsü Avrupa Topluluğu Anabilimdalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

Özertem, Hasan Selim, “Dış Politikanın Üç Sütunu ve Türkiye-Kazakistan İlişkileri”, *Eko Avrasya*, Yıl: 3 Sayı: 10 Bahar, 2010, s. 6-7

Uludağ, İlhan, *Sovyetler Birliği Sonrası Bağımsız Türk Cumhuriyetleri ve Türk Gruplarının Sosyo-Ekonomik Analizi Türkiye ile İlişkileri*, TOBB Yayınları, İstanbul 1992.

Wandel Jürgen and Kazbogarova Bogatos, “Kazakhstan: Economic Transformation and Autocratic Power” ,George Mason University Press, Mercatus Policy Series, Country Brief No:4, Virginia, July 15, 2009, s. 1-42
www.haber7.com 2005-11-28 Haber7, (Erişim tarihi 17.10.2009).

www.turkbirlik.gen.tr 14.04.2010, (Erişim tarihi: 03.06.2011).

Zaman, <http://www.zaman.com.tr> 18.10.2008, (Erişim tarihi: 07.06.2011).

Zaman, *Macaristan Başbakanı Ferenc Gyurcsany Türkmenistan'a Geliyor*, Dış İlişkiler, 09.04.2008.

Zhylykshybayeva, Meruyert, *Bölgesel Güç Dengesi Işığında Kazakistan'ın Güvenliği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2008.